

~~2. 14. 11. 1. 028434~~

KWARTALNIK TEOLOGICZNY

CZASOPISMO

POŚWIĘCONE WIEDZY KATOLICKIEJ

WYDAWANE

przez

Ks. A. Szaniawskiego.

ROczNIK I. ZESZYT I i II.

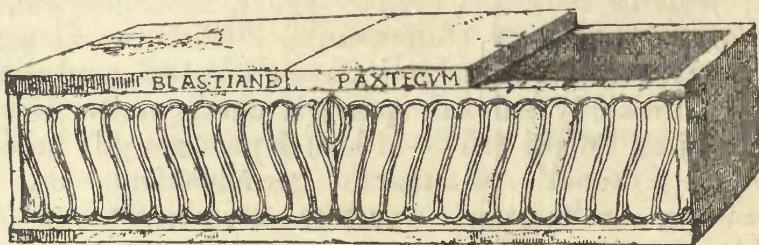
WARSZAWA.
ulica Foksal № 16.

—
1902.

Treść zeszytów I i II.

I. <i>Jego Świątobliwość LEO-</i>
<i>NA XIII Papieża „List Apostolski” w przekładzie Ks. A. Sza-</i>
<i>niawskiego.</i> Str. I.	X. <i>J. Wabner, Nauki klasyczne w</i>
<i>świecie Chrześcijaństwa. . . . Str. 41.</i>
II. <i>Ks. Dr. Knapiński, D-ra Netlera teorya o kanonie biblijnym</i>
<i>Starego Testamentu . . . Str. XIX.</i>	XI. <i>Ks. L. Jarosiński, O godności</i>
<i>stanu kapłańskiego i wpływających</i>
<i>stąd obowiązkach kapłana. . Str. 53.</i>
III. <i>Ks. Dr. Fr. Gabryl, O nie-</i>
<i>skończoności. Str. XXVI.</i>	XII. <i>Ks. Wincenty Bogacki,</i>
<i>profesor seminaryum kieleckiego, O wy-</i>
<i>mowie i kaznodziejstwie. . Str. 64.</i>
IV. <i>Ks. S. Ch., Medycy kapituły wło-</i>
<i>clawskiej. Str. XLVII.</i>	XIII. <i>Ks. Rudolf Filipski, Ju-</i>
<i>bileusze w XIX stuleciu. . Str. 83.</i>
V. <i>Ks. Władysław Szczęsnik,</i>
<i>Chrystianizm u Słowian Nadłabskich.</i>
Str. LXIII.	XIV. <i>Ks. S. Stuczeń, Kilka przy-</i>
<i>czynków do historyi klasztoru Ordinis</i>
<i>Praemonstratensium w Krzyżanowicach.</i>
Str. 98.
VI. <i>Ks. A. Szaniawski, Διδαχὴ</i>
<i>τῶν ὀδεκα Ἀποστόλων. Str. LXXVI.</i>	XV. <i>Ks. W. Rozwadowski, Ku</i>
<i>eczi Baranka, który gładzi grzechy</i>
<i>świata. Str. 114.</i>
VII. <i>Ks. N., Tło historyczne dla Ewan-</i>
<i>gelii. Str. 1.</i>	XVI. Krytyka i Bibliografia.
I. Dział krytyki. Str. (1).
II. Dział bibliografii.
A. Treść czasopism. . Str. (14).
B. Nowe książki. . Str. (49).
VIII. <i>J. Piotrowski, Nowe od-</i>
<i>krycia na Forum Romanum. S. Maria</i>
<i>Antiqua. Str. 16.</i>	
IX. <i>Ks. A. Brykczyński, Kronika</i>
<i>zgromadzenia Panien Bernardynek w</i>
<i>Przasnyszu. Str. 30.</i>	

Uwaga. Dla ułatwienia pracy przy składaniu tekstu
zawartość niniejszych dwóch zeszytów podzielona
została na trzy części, z których każda otrzymała
oddzielną paginację.

Sarkofag wielece starożytny z krypty Luceyny.

ΔΙΔΑΧΗ
ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

NAUKA DWUNASTU APOSTOŁÓW.

opracował

Ks. A. Szaniawski.

W S T E P.

Dlirzed laty dwudziestu katolicka krytyka teologiczna święciła wielki tryumf: jeden z uczonych katolickich na podstawie wzmianek pisarzy kościelnych pierwszych wieków o pewnym zabytku starochrześcijańskim, który stawiano obok Pisma świętego, a który gdzieś był zginął z biegiem czasu, oraz na podstawie kilku, mających cechę spółnego pochodzenia, urywków jednej mniej więcej treści w kilku dochowanych zabytkach piśmiennictwa starochrześcijańskiego, powziął śmiałą myśl odbudowania w całości owego zaginionego zupełnie i z nazwy

zaledwie tylko znanego zabytku, czyli tak zwanej rekonstrukcji rzeczonego utworu. Rzeczywistość w zdumiewający sposób stwierdziła szybkość uczonego katolickiego, bo oto w rok później na drugim krańcu Europy kto inny ogłasza drukiem odnaleziony przez siebie zabytek starochrześcijański, który w jednej swej części najzupełniej, prawie co do słowa, zgadza się z owym rekonstruowanym utworem.

Tryumf tej odbudowy, przewyższając znacznie ścisłość rekonstrukcji dawnych zabytków budownictwa ze szczątków ich ruin, zbliża się już raczej do odkryć z dziedziny nauk ścisłych, jak np. do słynnego odkrycia astronoma Leverrier, który, za pomocą jednego tylko rachunku z mechaniki niebieskiej, przepowiedział istnienie nieznanej do owego czasu wielkiej planety Neptuna i wskazał obserwatorom miejsce na niebie, gdzie ją mają szukać.

Owym uczonym katolickim jest ks. Krawutzcky, profesor uniwersytetu wrocławskiego¹⁾, a onym utworem starochrześcijańskim jest słynna dziś Διδαχὴ τῶν δώδεκα ἀποστόλων czyli „Nauka dwunastu Apostołów,” najbliższy Pisma świętego zabytek starochrześcijański, odnaleziony w Konstantynopolu przez Filotheusa Bryenniosa (Φιλοθέος Βρυέννιος).

Rzecz zaś sama tak się miała. W r. 1882 Dr. Krawutzcky na podstawie listu Barnaby, 7-ej księgi Konstytucji Apostolskich (c. 1—21) i tak nazwanej Apostolskiej Ustawy Kościoła (c. 1—14), wydrukował w czasopiśmie *Theologische Quartalschrift* (359—445) rekonstrukcję zaginionego od wieków utworu p. t.: „Dwie Drogi.“

W kolejnym zaś roku ówczesny Metropolita nikomedyjski obrządku wschodniego Φιλοθέος Βρυέννιος ogłosił w Konstantynopolu pracę następującą:

Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ἐκ τοῦ Ἱερουσαλημιτικοῦ χειρογράφου νῦν πρῶτον ἐκδιδομένη μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων... ὑπὸ Φιλοθέου Βρυεννίου, μητροπολίτου Νικομηδείας. Ἐν
Κωνσταντινούπολει 1883.

Ogłoszenie tego utworu starochrześcijańskiego najzupełniej usprawiedliwiło przypuszczenia Krawutzcky'ego, albowiem w pier-

¹⁾ Doktor teologii s., profesor teologii moralnej na wydziale teologicznym i kooperator parafii s. Macieja we Wrocławiu. Niemiecki spis duchowieństwa śląskiego za r. 1902 ma przy jego nazwisku, jako kooperatora, utrakwistyczną notę †, co oznacza że kapłan tego nazwiska posiada obok niemieckiego także język polski, względnie morawski.

wszej części nowoodkrytego zabytku znaleziono prawie dosłowne brzmienie całego tekstu „Dwu dróg“, rekonstruowanego przez Krawutzcky'ego w *Theolog. Quartalschrift*¹⁾.

Cały świat naukowy chrześcijański nie mógł wyjść z podziwu wobec tego nadzwyczajnego odkrycia: odzyskany bowiem został najstarszy prawie dokument chrześcijański, posiadający olbrzymie znaczenie dla wyświetlenia dziejów początkowych chrystianizmu.

To też z niecierpliwością rzucono się wprost do badania tego nieocenionego zabytku; tak w Europie, jak i w Ameryce w ciągu kilku zaledwie lat powstało z błyskawiczną szybkością mnóstwo nadzwyczaj wyczerpujących i ciekawych dzieł o nowo-odkrytym skarbie naukowym. Około roku 1887, t. j. zaledwie w cztery lata po ogłoszeniu tak zwanej „editio princeps“, liczono już około 200 dzieł, rozpraw, tłumaczeń, artykułów krytycznych i t. d. Powstała, jednym słowem, cała literatura o „Nauce Apostolskiej“, nieustannie wzrastająca w liczbę co raz to nowych, niemniej ciekawych studyów i rozpraw w tym przedmiocie. Uczenni chrześcijańscy tworzą dziś sobie już całe biblioteki, poświęcone wyłącznie temu niezwykłemu utworowi. Dzieła wszelkie w tym przedmiocie rozchwytywane są w lot przez uczonych chrześcijańskich obu półkuli, tak, że niektóre z tych dzieł bardzo prędko stają się prawdziwą rzadkością bibliograficzną. Mowa wszystkich ludów cywilizowanych wzbogaciła się już dotąd wiele cennymi pracami o „Nauce Apostolskiej“, tylko w mowie polskiej dotąd jeszcze prawie głuchy, o ile bowiem wiemy, dotąd u nas nie postarano się nawet o dobry całkowity przekład tego skarbu, gdyż tylko częściowo poświęcił mu nieco uwagi niepospolity znawca starożytności chrześcijańskiej, dzisiejszy najdostojniejszy Arcybiskup Metropolita lwowski o. Ł., ks. J. Bilczewski w źródłowem swem dziele p. t. „Eucharystya“²⁾.

Oto dla czego uważaliśmy sobie za wielki obowiązek już w pierwszym numerze „Kwartalnika“ naszego rozpocząć obszerniejsze studium o Διδαχή. Przedewszystkiem więc dajemy cały

¹⁾ Słynny Adolf Harnack, profesor uniwersytetu berlińskiego, tak ocenia ten wypadek: „Seine Restitution wurde glänzend durch die neue Handschrift bestätigt denn sie deckte sich fast vollständig mit den ersten sechs Kapiteln derselben.“ (Die Apostellehre — Wydanie drugie skrócone 1896, str. 26).

Zaś znakomity uczyony katolicki F. X. Funk, profesor wszechnicy w Tübin dze, tak o tem mówi: „Der Versuch, ein Meisterstück der modernen Kritik, wurde in der Hauptsache ein Jahr später glänzend bestätigt.“ (Kirchengeschichtliche Abhandlungen und Untersuchungen 1899. Tom II. str. 110).

²⁾ Eucharystia w świetle najdawniejszych pomników piśmiennych, ikonograficznych, epigraficznych w Krakowie 1898, str. 59—61.

jej tekst oryginalny (podług Bryenniosa, z uwzględnieniem wydań F. X. Funka¹⁾, A. Harnack'a²⁾, J. R. Harris'a³⁾ oraz A. Hilgenfelda⁴⁾), dodając obok tłumaczenie łacińskie F. X. Funka oraz nasze własne w mowie polskiej.

W numerach następnych „Kwartalnika“ damy kolejno wszystkie równolegle do „Nauki dwunastu Apostołów“ zabytki starochrześcijańskie w ich oryginałach już to greckich, już to łacińskich, z dodaniem przekładu polskiego i objaśnień, a dopiero po dostarczeniu naszym czytelnikom tych wszystkich nieocenionych dokumentów, przystąpimy do przedstawienia dziejów krytyki samego tekstu oryginalnego, krytyki niezmiernie ciekawej i donioszej nie z jednego powodu, a następnie przejdziemy do zaznajomienia naszych czytelników z doniosłością Διδαχή dla nauki katolickiej.

Tu tymczasem zaznaczamy, że szczerliwy odkrywca Διδαχή metropolita Bryennios odnalazł był jej rękopis jeszcze w roku 1873 w bibliotece klasztoru patryarchatu Jerozolimskiego, pod wezwaniem ś. Grobu istniejącego w Fanarze, przedmieściu Konstantynopola, zamieszkiwanym przeważnie przez Greków. W roku 1887 kodeks pergaminowy, zawierający między innymi i Διδαχή, został przwieziony do patryarchatu greckiego w Jerozolimie.

W rzecznym kodeksie Διδαχή ze 120 kart pergaminowych (rozmiarów długości 19 cm. × 15 cm. szerokości) zajmuje pięć stron na kartach 76^a — 80, pomiędzy listami ś. Klemensa rzymskiego a ś. Ignacego. Za staraniem konsula amerykańskiego Mr. Henry Gillmana zjęto z Διδαχή silne odbicia fotograficzne, z których następnie profesor amerykański J. Rendel Harris polecił wykonać kopie światodrukowe, i dołączył je do swego wspaniałego wydawnictwa facsimile⁵⁾. Tego zaszcztu nie dostał dotąd, o ile wiemy, żaden z odnalezionych

¹⁾ *Doctrina duodecim Apostolorum*. Tubingae 1887 str LXVII + 116 in 8-o.

²⁾ *Die Lehre der Zwölf Apostel nebst Untersuchungen zur ältesten Geschichte der Kirchenverfassung und des Kirchenrechtes*. Leipzig 1886. (Jako tom II wydawnictwa: „Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur“, kierowanego przez O. v. Gebhardt'a i A. Harnack'a).

³⁾ *The Teaching of the Apostles*, newly edited with facsimile text and a commentary, for the Johns Hopkins University, Baltimore, from the MS. of the Holy Sepulchre (Convent of the Greek Church), Jerusalem. Baltimore and London 1887 str. VIII + 107 z 10 kartami autotypów.

⁴⁾ *Evangeliorum Secundum Hebraeos, secundum Petrum.. addita Doctrina XII Apostolorum. Editio altera, aucta et emendata*. Lipsiae 1884. (Jako część IV-ta wydawnictwa: „Novum Testamentum extra Canonem. — Fasciculus IV, Librorum deperditorum fragmenta“).

⁵⁾ Harris *The Theaching of the Apostles*, V—VII.

Próby pisma pergaminowego dają w swych wydaniach Διδαχή także. Schaff na str. 4—7 oraz Minasi na str. V.

w ostatnich czasach większych zabytków piśmiennictwa staro-chrześciąńskiego.

Kodeks pergaminowy pochodzi z XI stulecia; przy końcu jego podpisał się w pokornych wyrazach jako przepisywacz: Leon „pisarz i grzesznik“ (*νοτάριος καὶ ἀλεῖτης*), dodając, że pracę swą ukończył dnia 3-go w tygodniu, 11 czerwca roku 6564 od stworzenia świata, to znaczy we środę 11 czerwca roku 1056 po Chrystusie.

Co do czasu powstania tego nieocenionego dokumentu, uczeni są różnego zdania. Przeważna ilość uczonych określa czas jego powstania na ostatnią czwartkę wieku pierwszego, mniej więcej około r. 85 po Chrystusie. Są tacy, którzy powstanie tego zabytku cofają aż do roku 50 naszej ery; wreszcie znaleźli się inni, którzy początek jego upatrują—przynajmniej w jego pierwszych 6-ciu rozdziałach — nawet w czasach przed Chrystusowym.

Mianowicie krytyk angielski C. Taylor¹⁾ rzucił pierwszy przypuszczenie, że początkowe 6 rozdziałów Διδαχή są pochodzenia jeszcze żydowskiego. Żydzi ułożyli je sobie jako podręcznik najkrótszy do nawracania prozelitów na Judaizm. Myśl tę poparł nawet krytyk konserwatywny George Salmon²⁾.

Przeciwko temu występowali uczeni: Harris, Warfield, Hilgenfeld i F. X. Funk.

Za to Harnack chwycił się oburacz tej myśli, rozwinał ją szczegółowo i nawet za przykładem Krawutzeckiego rekonstruował grecki tekst rzekomo żydowskiego pochodzenia pierwszych sześciu rozdziałów Διδαχή, nazywanych zwykle w całości „Dwie drogi“, od pierwszych dwu jej wyrazów, i włączył ten tekst rekonstrukcyi do skróconego wydania swej Apostellehre³⁾.

Zdaniem Harnack'a pierwsi chrześcijanie, biorąc od Żydów Stary Testament, przejęli też jednocześnie i onę króciutką agen-

¹⁾ The Teaching of the twelve Apostles with illustrations from the Talmud, Cambridge 1886.

²⁾ W swym wykładzie p. t.: „Noncanonical Books,” London 1886, powiadają on między innymi na str. 57: „I have found the greatest assistance from a study of the Didache in connexion with the Talmud, by Dr. Taylor. I results from his investigation that the Didache is an intensely Jewish document and that its contents are so well accounted for by the use of Jewish sources that we lose all attempt to imagine that the author had need to resort to Barnabas for Guidance. But Dr. Taylors illustrations do more than convince me that autor of the Didache had received a Jewish training; they seem to me to make it probable that the „Two ways“ is a pre-Christian work; in other words, that the author of the Didache has taken a Jewish manual of instruction for proselytes, and has adapted it for Christian use by additions of his own; in particular by insertions from the Sermon on the Mount.“

³⁾ Apostellehre und die Jüdischen Beiden Wege Leipzig. 1896. Wydanie 2-gie. Str. 57—65.

dę żydowską, służącą do nawracania prozelitów na judaizm, dodając następnie do niej zasady moralności i dogmatyki czysto chrześcijańskie, oraz podstawy liturgiki i urządzenia Kościoła pierwiastkowego.

Należy tu dodać, że nowoodnaleziony dokument ze szczególnym pośpiechem był pochwycony do krytyki przez uczonych wogół protestanckich, a szczególnie angielskich i amerykańskich. Pochodzi to w znacznej części stąd, że przedstawiciele wszelkich sekt protestanckich rzucają się, że tak powiemy, z gwałtownością na każdy nowo odnajdywany zabytek starochrześcijański, aby jak można najpředzej ogłosić światu, że właśnie w takim dokumencie znajdują najwidoczniejsze potwierdzenie swych błędów sekciarskich.

Tak się też stało i w danym razie: każdy z uczonych krytyków tekstu Διδαχή wycisnął na swej pracy naukowej cechę swego wyznania a nieraz nawet uwydatnił zamiar przywłaszczenia tego cennego dokumentu ad majorem gloriam tegoż wyznania. Przyznaje to nawet sam Harnack, wedle którego: „die verschiedenen Kirchenparteien und Richtungen sich selbst in dieser alten Kirchenordnung wiederzufinden wünschten“¹⁾.

Rzecz dziwna, że taką Διδαχή różne odcienie protestantyzmu mogły uznawać za swoją, pomimo aż nazbyt wyraźnego jej przepisu, a z naciskiem powtarzanego, o... poście i spowiedzi.

Jakkolwiek zaś uczeni krytycy różnego są zdania co do wielu kwestyi, dotyczących Διδαχή, to jednak wszyscy zgadzają się na jedno, że jest to mianowicie dokument nieoceniony dla dziejów pierwiastkowego Kościoła z czasów bezpośrednio po-apostolskich a nawet i apostolskich, że pod tym względem jest on cenniejszy od wszystkich pism Ojców Kościoła. Ta nieoceniona jego wartość polega na tem, że jest on najpierwszym zbiorem ogólnym nauki i dyscypliny kościelnej w wieku I po Chrystusie, że jest to niejako najpierwsza „*Summa Catholica*“, zawierająca przedewszystkiem streszczenie, jakoby *Compendium moralności chrześcijańskiej, prawa kościelnego, dogmatyki, liturgiki, katechetyki*, a poniekąd jest to nawet pierwsza homiletyka Kościoła chrześcijańskiego.

Dla tego też to jeden z amerykańskich wydawców prześlicznej rozprawy o Διδαχή, *Filip Schaff*, słusznie nazwał ją w tytule swej książki „*the oldest Church Manual*“²⁾. Że tak jest istotnie, przekona się wkrótce szanowny czytelnik z samego tekstu Διδαχή.

Rozciągłością swoją zabytek ten mniej więcej sięga rozmia-

¹⁾ *Apostle's rule*. Wydanie skrócone drugie 1896 str. 2.

²⁾ *The teaching of the twelve Apostles or the oldest Church Manual*. New York 1890. Z portretem Bryenniosa, jego autobiografią i autografiem.

rów listu do Galatów. Zawiera 2190 słów (około 10,700 liter), między nimi 552 odmiennych wyrazów. Z tych 504 są spółne Nowemu Testamentowi; z 48 pozostałych 38 spotyka się u LXX, u Barnaby lub u innych starożytnych pisarzy greckich, tylko więc 10 takich wyrazów mamy w Διδαχή, których dotąd nie odszukano u innych autorów starożytności chrześcijańskiej. Będzie o nich mowa później.

Co do miejsca powstania tego zabytku, zdania są także podzielone. Przeważa jednak mniemanie, że Διδαχή powstała prawdopodobnie w Palestynie, że stamtąd przez metropolię ówczesnej uczoności chrześcijańskiej, Aleksandryę, przeszła do Egiptu, gdzie właśnie niedawno odnaleziono jej przekład na język koptycki, z którego znowu łącznie z żywotem zmarłego r. 451 opata Sznu-di weszła do mowy arabskiej. Stąd też prawdopodobnie przeszła dalej do kwiątących podczas Kościołów Afryki północnej i tam też prawdopodobnie dokonano jej przekładu na język łaciński. Dwa takie przekłady odnaleziono właśnie niedawno w Europie, jeden w całości, drugi w urywku, o czem dalej.

Ze wszystkich tak licznych wydań Διδαχή, o czem szczegółowo będzie w bibliografii przedmiotu, oprócz dzieł niepospolitych już tu cytowanych, z katolickiej strony F. X. Funka i z niekatolickiej strony: Bryenniosa, Harnacka, Schaffa, Harris, dla pragnących zapoznać się bliżej z daną sprawą wymienimy jeszcze z katolickiej strony dwa niepospolite w całym znaczeniu dzieła: ojca Ignacego Minasi¹⁾ i Józefa Schlechta²⁾, oraz zwróciśmy uwagę na wytworne i gruntowne wydanie większe A. Harnack'a, protestanckie, już przez nas cytowane.

Nadto z wydań mniejszych, niejako popularnych, wymienimy ze strony katolickiej: rzymskie wydanie Józefa Vizziniego³⁾ i ze strony protestanckiej zbiorowe O. de Gebhardta, A. Harnacka i Th. Zahna: „Patrum apostoliconrum opera⁴⁾.“

Czytelnik zapewne jest już ciekaw poznać samę Διδαχή. Oto ona.

¹⁾ La Dottrina del Signore, per dodici Apostoli bandita alle genti. Versione note e commentario del P. Ignazio M. Minasi D. C. D. G. Roma 1891. Str. LIII + 391 w 8-ce dużej.

²⁾ Doctrina XII Apostolorum. Die Apostellehre in der Liturgie der katholischen Kirche von Joseph Schlecht, Freiburg im Breisgau, 1901. Str. XVI + 144 w 8-ce.

³⁾ Bibliotheca Sanctorum Patrum, Theologiae tironibus et universo clero accomodata. Series prima. Volumen primum. Romae 1902. Str. 221 w 8-ce mniejszej.

⁴⁾ Editio quarta minor. Lipsiae, 1902. Str. IV + 232.

ΔΙΔΑΧΗ

ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

Διδαχὴ κυρίου διὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων¹ τοῖς ἔθνεσιν.

I. Ὁδοὶ δύο εἰσί, (μία) τῆς ζωῆς καὶ (μία) τοῦ θανάτου².

Διαφορὰ δὲ πολλὴ (μεταξὺ) τῶν δύο ἄδων.

2. Ἡ μὲν οὖν ὁδὸς τῆς ζωῆς ἐστιν αὕτη·

Πρῶτον ἀγαπήσεις τὸν Θεὸν τὸν ποιήσαντά σε³. δεύτερον τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν⁴.

Πάντα δὲ ὅσα ἐὰν θελήσῃς μὴ γίνεσθαι σοι, καὶ σὺ ἀλλῳ μὴ ποίει⁵.

3. Τούτων δὲ τῶν λόγων ἡ διδαχὴ ἐστιν αὕτη·

(Ἐὰλογεῖτε τὸν καταρωμένον δύμαν καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν⁶, νηστεύετε δὲ ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς· ποία γὰρ χάρις, ἐὰν ἀγαπᾶτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς; οὐχὶ καὶ τὰ ἔθνη τὸ αὐτὸ ποιεῦσιν; ὑμεῖς δὲ⁷ ἀγαπᾶτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ οὐχ ἔξετε⁸ ἐχθρόν.

DOCTRINA

DUODECIM APOSTOLORUM.

Doctrina Domini per duodecim apostolos gentibus tradita.

I. Duae viae sunt, altera vitae et altera mortis, sed multum interest inter duas vias.

2. Via igitur lucis haec est: *primum diliges Deum, qui te creavit, deinde proximum tuum sicut te ipsum; omnia vero, quaecunque non vis tibi fieri, nec tu alteri facias.*

3. Doctrina autem horum verborum haec est: *Benedicite maleficentibus vobis et orate pro inimicis vestris. ieuniate pro persecutibus vos; quae enim gratia, si diligitis eos qui vos diligunt? Nonne et gentes idem faciunt? Vos autem diligite eos, qui oderunt vos, neque inimicum habebitis.*

Nauka Pańska ludom przez dwunastu Apostołów.

I. Dwie są drogi, jedna żywota i jedna śmierci, różnica zaś wielka między temi dwiema drogami.

2. Oto droga żywota jest ta: po-pierwsze, będziesz miłował Boga, który cię uczynił; po-wtóre, bliźniego twoego jako siebie samego; wszystkiego zaś, czego nie cheesz, aby tobie czyniono, i ty nie czyni innemu.

3. Nauka zaś, w tych słowach zawarta, jest ta: błogosławcie tym, którzy wasm złorzeczą, i módlcie się za nieprzyjacioły wasze, zaś poście za prześladowające was; cóż to bowiem za miłość, jeśli miłujecie tych, którzy was miują? azali i poganie tego nie czynią? Wy zaś miłujcie nienawidzące was, a nie będziecie mieli nieprzyjaciół.

^a δὴ Bryennios. ^bἔξεται Codex.

¹ Cf. Act. 2, 42. ² Cf. Deut. 30, 15; Mt. 7, 13; Ier. 21, 8. ³ Deut. 6, 5; Sirach 7, 32. ⁴ Mt. 22, 37. ⁵ Tob 4, 16. Mt. 7, 12. Ie. 6, 31. Legitur etiam in quibusdam codicibus additum plurali modo ad Act. 15, 20 et 15, 29. Ed. Funk 4 s. ⁶ Mt. 5, 44. Le 6, 28. ⁷ Mt. 5, 47 Le. 6, 32.

4 Ἀπέχου τῶν σαρκικῶν καὶ σωματικῶν ἐπιθυμιῶν¹. Εάν τις σοι δῷρον ῥάπισμα εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἀλληγ², καὶ ἔσῃ τέλειος³. ἐὰν ἀγγαρεύσῃ σέ τις μίλιον ἔν, ὑπάγε μετ' αὐτοῦ δύο⁴. ἐὰν ἄρη τις τὸ ἱμάτιον σου, δὸς αὐτῷ καὶ τὸν χιτῶνα⁵. ἐὰν λάβῃ τις ἀπὸ σου τὸ σόν, μὴ ἀπαίτει⁶. οὐδὲ γάρ δύνασαι.

5. Πλαντὶ τῷ αἰτοῦντι^b σε δίδου καὶ μὴ ἀπαίτει⁷. πᾶσι γάρ θέλει δίδοσθαι ὁ πατήρ ἐκ τῶν ἴδιων χαρισμάτων. Μακάριος ὁ διδοὺς κατὰ τὴν ἐντολήν· ἀθῷος γάρ ἐστιν.

Οὐκὶ τῷ λαμβάνοντι εἰ μὲν γάρ χρείαν ἔχων λαμβάνει τις, ἀθῷος ἐσται. ὁ δὲ μὴ χρείαν ἔχων, δώσει δίκην, ἵνα τι^c ἔλαβε καὶ εἰς τι^c ἐν συνοχῇ δὲ γενόμενος ἐξετασθήσεται περὶ ὧν ἔπραξε καὶ οὐκ ἐξελεύσεται ἐκεῖθεν μέχρις οὗ ἀποδῷ τὸν ἔσχατον κορδράντηγ^b. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου δὴ^d εἴρηται.

4. *Abstine a carnalibus et corporalibus cupiditatibus.* Si quis tibi plagam intulerit in dexteram manu illam, praebe illi et alteram, et eris perfectus; si quis angariaverit te mille passus, vade cum illo duo milia; si quis sustulerit pallium tuum, da ei et tunicam; si quis abstulerit a te, quod tuum est, ne repetas; neque enim potes.

5. *Omni petenti te tribue neque repetas;* omnibus enim pater vult tribui ex suis donis. Beatus, qui dat secundum mandatum; innocens enim est. Vae ei, qui accipit; etenim si quis indigens quidem accipit, innocens erit; qui autem non indigens accipit, rationem reddet, quare acceperit et ad quid; in vinculis constitutus inquiretur de eis, quae fecit, neque exhibit inde, donec reddiderit novissimum quadrantem.

4. Wstrzymuj się od chuci zmysłowych i cielesnych. Gdy cię ktoś uderzy w prawy policzek, nadstaw mu i lewy, a będziesz doskonały; gdy cię ktoś zmusi iść z sobą milej jedną, idź z nim drugą. Gdy ci ktoś zabierze suknię twoję, daj mu i plaszcz; gdy ci zaś ktoś weźmie co twego, nie żądaj zwrotu, bowiem nawet tego nie możesz.

5. Wszelkiemu proszacemu cię dawaj i nie żądaj zwrotu: albowiem Ojciec pragnie, aby wszystkim dawano z darów swoich. Szczęśliw wszakże ten, co daje, wedle przykazania, albowiem jest bez winy. Biada biorącemu: wprawdzie kto bierze z potrzeby, nie będzie miał winy; kto jednak bierze nie zmuszony potrzebą, zda sprawę, dla czego wziął i na co; a wrzucony do ciemnicy będzie dopytywan o tem, co uczynił, i nie wyjdzie stamtąd, aż odda ostatni pieniążek. Wszakże powiedzia-

^aκοσμικῶν Bryennios et alii. ^bαἰτοῦντι Cod. ^csic interpungit Hilgenfeld. ^dδὲ Cod.

¹ Cfr. 1 Petr. 2, 11. Tit. 2, 12. ² Mt. 5, 39. Le. 6, 29. ³ Mt. 5, 48. ⁴ Mt. 5, 41. ⁵ Mt. 5, 40. Le. 6, 29. ⁶ Le. 6, 30. ⁷ Mt. 5, 42. Le. 6, 30. ⁸ Mt. 5, 26, Le. 12, 59.

^a Ἰδρωσάτω ἡ ἐλεημοσύνη σου εἰς τὰς χειράς σου, μέχρις ὅτου γνῷς, τίνι δῆψις¹.

II. Δευτέρα δὲ ἐντολὴ τῆς διαχήσης^b

2. Οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις², οὐ παιδοφθορήσεις, οὐ πορνεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ μαγεύσεις, οὐ φαρμακεύσεις. οὐ φονεύσεις τέκνουν ἐν φύσιρᾳ οὐδὲ γεννηθέντας ἀποκτενεῖς, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὰ τοὺς πλησίους³.

3. Οὐκ ἐπιορκήσεις⁴, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐ κακολογήσεις, οὐ μητρικακήσεις.

4. οὐκ ἔτι διγνώμων οὐδὲ διγλωττοῖς πατέος γάρ θανάτου⁵ ἡ διγλωσσία.

5. Οὐκ ἔσται ὁ λόγος σου ψευδῆς, οὐ κενός (ἀλλὰ μεμετωμένος πράξει).

6. Οὐκ ἔσῃ πλεονέκτης οὐδὲ ἄρπαξ⁶

Sed de hac re quoque dictum est: *Sudato eleemosyna tua in manibus tuis, donec cognoveris, cui des.*

II. Secundum autem mandatum doctrinae:

2. *Non occides, non adulterium facies, pueros non corrumpes, non fornicaberis, non furaberis, non incantabis, venenum non miscebis, non interficies foetum in abortione neque interimes infantem natum, non concupisces quae sunt proximi tui.*

3. *Non periurabis, non falsum testimonium dabis, non maledices, iniuriae acceptae non recordaberis.*

4. *Non eris duplicitis sententiae nec bilinguis; laqueus enim mortis lingua duplex.*

5. *Non erit sermo tuus mendax neque inanis, sed repletus opere.*

6. *Non eris avarus neque ra-*

no jest właśnie w tym wypadku: niech spotnieje jałmużna w ręku twoich, aż się dowiesz komu dajesz.

II. Drugie zaś przykazanie nauki:

2. Nie zabijaj, nie cudzołów, nie kalaj chłopiat, nie czyn porubstwa, nie kradnij, nie czaruj, nie truj, nie spędżaj płodu, nie trać nowonarodzonych, nie pożądaj rzeczy bliźniego twego.

3. Nie będziesz krzywoprzysiągał, nie będziesz świadczyć fałszywie, nie będziesz złorzeczył, nie będziesz trwał w gniewie.

4. Nie będziesz dwoistej myśli ani dwoistego języka; albowiem dwujęzyczność jest sidłem śmierci.

5. Mowa Twoja nie powinna być ani kłamliwa ani próżna, lecz pełna czynu.

6. Nie bądź checiwym, ani rabusiem, ani obłudnikiem, ani

^a Ἰδρωτάτω Cod. ^b Partem ab εὐλογεῖτε usque huc interpolatam iudicant Harnack et alii, quod idem textus latinus probat. ^c γεννηθέν Breyenn., Harnack, Funk.

¹ Locus incertae adhuc originis. ² Exod. 20, 13 — 16. Deut. 5, 17 — 20. Mt. 19, 18. ³ Exod. 20, 17. Deut. 5, 21. ⁴ Cf. Lev. 19, 12; Mt. 5, 33. ⁵ Cf. Prov. 14, 27; 21, 6. ⁶ Cf. 1 Cor. 5, 10 sq.; 6, 10.

οὐδὲ ὑποκριτὴς οὐδὲ κακοήθης οὐδὲ ὑπερήφανος.

Οὐ λήψη βουλὴν πονηρὰν κατὰ τοὺς πλησίους σου¹.

7. Οὐ μισήσεις πάντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ οὓς μὲν ἐλέγξεις^a, περὶ δὲ ὅν προσεύξῃ, οὓς δὲ ἀγαπήσεις ὑπὲρ τὴν ψυχὴν σου.

III. Τέκνον μου, φεῦγε ἀπὸ παντὸς πονηροῦ καὶ ἀπὸ παντὸς ὄμοιου αὐτοῦ.

2. Μὴ γίνου ὄργιλος^b, ὁδηγεῖ γὰρ ἡ ὄργη πρὸς τὸν φόνον μηδὲ ζηλωτὴς μηδὲ ἐριστικὸς μηδὲ θυμικός ἐκ γὰρ τούτων ἀπάντων φόνοι γεννῶνται.

3. Τέκνον μου, μὴ γίνου ἐπιθυμητής· ὁδηγεῖ γὰρ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὴν πορνείαν μηδὲ αἰσχρολόγος μηδὲ ὑψηλόφθαλμος· ἐκ γὰρ τούτων ἀπάντων μοιχεῖαι γεννῶνται^c.

4. Τέκνον μου, μὴ γίνου οἰωνο-σκόπος· ἐπειδὴ ὁδηγεῖ εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν^d. μηδὲ ἐπαοιδὸς μηδὲ μα-

pax neque hypocrita neque malignus neque superbus; non capies malum consilium adversus proximum tuum.

7. Non oderis quemquam, sed alios argues [aliorum misereberis], pro aliis orabis, alios amabis plus quam animam tuam.

III. Fili mi, fuge omne malum et quodcumque ei simile est.

2. Ne fias iracundus, dicit enim ira ad caedem, neque vehementis neque litigiosus neque violentus; ex his omnibus enim caedes nascuntur.

3. Fili mi, ne fias concupiscentia, dicit enim concupiscentia ad fornicationem, neque verbis turpibus utaris neque oculum extollas; ex his omnibus enim adulteria nascuntur.

4. Fili mi, ne fias auspe, quoniam id dicit ad idolatriam, neque incantator neque mathe-

złośliwym, ani wyniosłym. Nie będziesz miał złej woli wzgledem bliźniego twoego.

7. Nikogo nie będziesz nienawidził, lecz jednych przekonasz, za innych będziesz się modlił, a jeszcze innych będziesz miłował nad życie własne.

III. Synu mój, unikaj wszelkiego złego i wszystkiego, co mu jest podobne.

2. Nie bądź gniewliwym, albowiem gniew prowadzi do zabójstwa; ani zazdrośnym, ani kłotliwym, ani gwałtownym; z tego bowiem wszystkiego powstają mężobójstwa.

3. Synu mój, nie bądź zmysłowym, gdyż zmysłowość prowadzi do nieczystości; ani brudnym w mowie, ani pożądliwym w spojrzeniu, gdyż z tego wszystkiego powstają porubstwa.

4. Synu mój, nie bądź ptaszowieszczkiem, ponieważ to prowadzi do bałwochwalstwa; ani zaklinaczem, ani astrologiem,

^aοὓς δὲ ἐλέγξεις (cf. Iud. 22) *hic interponunt* Harnack, Funk et plurimi. ^bὄργιλος Cod. ^cγενῶνται Cod. ^dεἰδωλολατρείαν Bryenn.

Φηματικὸς μῆδε περικαθαίρων.^b μῆδε θέλει αὐτὰ βλέπειν [μῆδε ἀκούειν]^c. ἐκ γὰρ τούτων ἀπάντων εἰδωλολατρίᾳ^d γεννᾶται.

5. Τέκνον μου, μὴ γίνου φεύστης· ἐπειδὴ ὄδηγεῖ τὸ φεῦσμα εἰς τὴν κλοπήν· μῆδε φιλάργυρος μῆδε κενόδοξος·

ἐκ γὰρ τούτων ἀπάντων κλοπαὶ γεννῶνται.

6. Τέκνον μου, μὴ γίνου γόργυσος¹. ἐπειδὴ ὄδηγεῖ εἰς τὴν βλασφημίαν, μῆδε αὐθάδης² μῆδε πονηρόφρων· ἐκ γὰρ τούτων ἀπάντων βλασφημίαι γεννῶνται.

7. Ἰσθι δὲ πραΐς, ἐπεὶ οἱ πραεῖς αληρογόμησονται τὴν γῆν³.

8. Γίνου μακρόθυμος καὶ ἐλεήμων καὶ ἀκακος καὶ ἡσύχιος καὶ ἀγαθὸς καὶ τρέμων τοὺς λόγους⁴ διὰ παντός, οὓς ἡκουσας.

9. Οὐχ ὑψώσειςε σεαυτὸν οὐδὲ δώσεις τῇ ψυχῇ σου θράσος.

maticus neque magus, neque ea velis videre; ex his enim omnibus idololatria nascitur.

5. Fili mi, ne fias mendax, quia mendacium dicit ad furtum, neque argenti neque inanis gloriae cupidus; ex his enim omnibus furtū nascuntur.

6. Fili mi, ne fias morosus, quoniam id dicit ad blasphemiam, neque insolens neque improbus; ex his enim omnibus blasphemiae nascuntur.

7. Sis vero mansuetus, quoniam mansueti hereditabunt terram.

8. Fias longanimis et misericors et sincerus et quietus et bonus et contremiscens semper ad verba, quae audivisti.

9. Non exaltabis te ipsum neque animae tuae dabis insolentiam.

ani czarodziejem; nie pragnij nawet patrzeć na to [ani słuchać tego], gdyż z tego wszystkiego powstaje bałwochwałstwo.

5. Synu mój, nie bądź kłamca, ponieważ kłamstwo prowadzi do kradzieży; ani chciwym na pieniądz, ani próżnym: z tego bowiem wszystkiego powstają kradzieże.

6. Synu mój, nie bądź mrukliwym, ponieważ to prowadzi do bluźnierstwa; ani zarozumiałym, ani złośliwym, gdyż z tego wszystkiego powstają bluźnierstwa.

7. Ty zaś bądź cichym, albowiem ci si posiadą ziemię.

8. Bądź pobłażliwym, i miłosiernym, i szczerym, i spokojnym, i dobrym, i drżąącym zawsze przed słowami, któreś słyszał.

9. Nie będziesz się wynosił ani dopuścisz pychy do duszy

^aTertul. de idol. 9 adv. Marc. I, 18: „nam et mathematici plurimum Marcionitae“. ^bDeut. XVIII, 10: „nec inveniatur in te, qui lustret filium suum aut filiam, ducens per ignem“. ^csec. Lat. addita. ^dεἰδωλολατρεία Bryennios. ^eὑψώσει Cod.

¹ Cf. Prov. 16, 28. Iud. 16 γογγυστίς. ² Cf. Tit. 1, 7; 2 Petr. 2, 10.

³ Mt. 5, 4. Ps. 36, 11. ⁴ Cf. Ies. 66, 2.

Οὐ κολληθήσεται ἡ φυχή του μετὰ ὑψηλῶν, ἀλλὰ μετὰ δικαίων καὶ ταπεινῶν ἀναστραφήσῃ.

10. Τὰ συμβαίνοντά σοι ἐνεργήματα ὡς ἀγαθὰ προσδέξῃ¹, εἰδὼς, ὅτι ἄτερ θεοῦ οὐδὲν γίνεται².

IV. Τέκνον μου, τοῦ λαλοῦντός τοι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ μητρόθηση νυκτὸς καὶ ἡμέρας, τιμήσεις δὲ αὐτὸν ὡς κύριον· ὅτεν γὰρ ἡ κυριότης λαλεῖται, ἐκεῖ κύριός ἐστιν.

2. Ἐκητήσεις δὲ καθ' ἡμέραν τὰ πρόσωπα τῶν ἀγίων, ἵνα ἐπαναπαγῆσ³ τοῖς λόγοις ἀντών.

3. Οὐ ποιήσεις⁴ σχίσμα⁵, εἰρηνεύσεις δὲ μαχαιρένους· κρινεῖς δικαίως, οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐλέγξαι ἐπὶ παραπτώμασιν⁶.

4. Οὐ διψυχήσεις, πότερον ἔσται ἡ οὐ.

5. Μὴ γίνου πρὸς μὲν τὸ λαβεῖν ἐκτείνων τὰς χεῖρας, πρὸς δὲ τὸ δοῦναι συσπῶν⁷.

Non adhaerebit anima tua superbis, sed iustis et humilibus uteris.

10. Quae tibi eveniunt, ea tanquam bona accipies, conscient, sine Deo nihil fieri.

IV. Fili mi, qui loquitur tibi verbum Dei, eius recordaberis nocte ac die, timebis eum sicut Dominum; unde enim dominium dicitur, ibi Dominus est.

2. Requiesce cotidie vultus sanctorum, ut requiescas in verbis eorum.

3. Non facies dissidium, sed pacabis pugnantes; iudicabis iuste, non accipies personam in arguendis cuiuspiam lapsibus.

4. Non ambiges, utrum futurum sit neene.

5. Noli porrigere manus tuas ad accipiendum, ad dandum vero contrahere.

swej; dusza two nie będzie przystawała do pysznych, lecz będzie obcowała ze sprawiedliwymi i pokornymi.

10. Co na cie przyjdzie, przyjmuj jako dobro, wiedząc, że bez Boga nic się nie staje.

IV. Synu mój, przepowiadającego ci słowo Boże będziesz miał w pamięci dniem i nocą, będziesz go czcił jako Pana: skąd bowiem głoszona jest sprawa Pańska, tam jest Pan.

2. Szukaj w ciągu dnia oblicza Świętych, abyś mógł przestawać na ich słowach.

3. Nie będziesz czynił rozszczepienia; lecz będziesz jednał walczących; sądź sprawiedliwie, w strofowaniu upadłych nie będziesz miał względu na osobę.

4. Nie będziesz dwoistego umysłu: azali się stanie lub nie.

5. Nie bądź o wyciągniętej ręce ku braniu, zaś o skurczonej ku dawaniu.

^aἐπαναπαύῃ Bryenn. ἐπαναπαήσ Cod. ^bποθήσεις Cod.

¹ Cf. Sir. 2, 4. ² Cf. Mt. 10, 29. Rom. 8, 28. ³ Cf. 1 Cor. 1, 10; 11, 18.
⁴ Cf. Io. 7, 24, Deut. 1, 17. ⁵ Sirach 4, 36.

6. Εἰν ἔχεις διὰ τῶν χειρῶν σου
(δώσεις) λύτρωσιν ἀμαρτιῶν (σου).

7. οὐ διτάξεις δοῦναι οὐδὲ διδοὺς
γυγγύτεις· γνώσῃ γάρ, τίς ἐστιν ὁ
τοῦ μιτθοῦ καλὸς ἀνταποδότης.

8. Οὐκ ἀποστραφήσῃ τὸν ἐνδεό-
μενον¹, συγκοινωνήσεις δὲ πάντα τῷ
ἀδελφῷ σου καὶ οὐκ ἔρεις ἔδικ εἶναι·
εἰ γάρ ἐν τῷ ἀθανάτῳ κοινωνοί ἐστε,
πότεροι μᾶλλον ἐν τοῖς θυγητοῖς;

9. Οὐκ ἀρεῖς τὴν χεῖρόν σου ἀπὸ²
τοῦ οἵου σου ἢ ἀπὸ τῆς θυγατρός
σου, ἀλλὰ ἀπὸ νεότητος διδάξεις
[αὐτούς]³ τὸν φύβον τοῦ θεοῦ.

10. Οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου ἢ
παιδίσκῃ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν θεὸν
ἐλπίζουσιν. ἐν πικρίᾳ σου, μήποτε
οὐ μὴ φοβηθήσονται τὸν ἐπ' αὐτο-
τέροις θεόν⁴.

οὐ γάρ ἔρχεται κατὰ πρότωπον
καλέσαι, ἀλλ' ἐφ' οὓς τὸ πνεῦμα
ἡτοίμασεν.

6. Si quid habes per manus
tuas, dabis pretium ad redimenda
peccata tua.

7. Non dubitabis dare neque
murmurabis, cum das; cognosces
autem, quis sit bonus mercedis
retributor.

8. Non repudiabis indigentem,
communicabis autem in omnibus
cum fratre tuo nec quidquam di-
ces proprium; nam si in immorta-
libus consortes estis, quanto magis
in mortalibus?

9. Non auferes manum tuam
a filio tuo vel a filia tua, sed
a pueritia docebis eos timorem
Dei.

10. Non imperabis in amaritu-
dine tua servo tuo vel ancillae,
qui in eundem Deum sperant, ne
forte non timeant Deum, qui su-
per utrumque est; non enim venit
secundum personam vocare, sed
ad eos, quos spiritus praeparavit.

6. Jeżeli będziesz miał z pracy rąk twoich, dasz na odku-
pienie za grzechy swoje.

7. Nie będziesz się namyślał w dawaniu, ani zrzędził da-
jąc; albowiem powinieneś wiedzieć, kto jest dobry Płatnik myta.

8. Nie odwracaj się od potrzebującego, raczej dziej się
wszystkiem z bratem twoim i nie mów, że to jest twoje własne;
jeżeli bowiem w sprawach nieśmiertelnych spółczestniczycie,
o ileż więcej jeszcze w tych tu przemijających?

9. Nie zciągaj ręki swej z twoego syna ani ze swojej córki,
lecz od młodości ucz ich bojaźni Bożej.

10. Nie będziesz rozkazywał w rozgoryczeniu swemu słu-
dze ani służebnicy, którzy w tym samym Bogu nadzieję po-
kładają, ażeby przypadkiem nie stracili bojaźni Boga, który jest
nad obojęciem: nie przychodzi bowiem wzywać ze względu na
osobę, lecz do tych, których Duch przysposobił.

^aἡ Cod. Auctor scripsisse videtur τίς ἐστιν τούτοις καλὸς ἀντα-
ποδότης. ^b Secundum Latinum addita. ^cBóg=Chrystus.

¹ Sirach 4, 5 ²Cf. Act. 4, 32. ³Cf. Ephes. 6, 9.

11. Τησις δὲ δοῦλοι^a ὑποταγήσεσθε τοῖς κυρίοις ὑμῶν^b ως τύπῳ Θεοῦ ἐν αἰσχύνῃ καὶ φόβῳ¹.

12. Μετέσεις πάσαν ὑπόκρισιν καὶ πάντα δὲ μὴ ἀρεστὸν τῷ κυρίῳ [οὐ ποιήσεις]^c.

13. Οὐδὲ ἐγκαταλίπης ἐντολὰς κυρίου. φυλάξεις δὲ ἡ παρέλαβες, μήτε προστιθεις μήτε ἀφαιρών.

14. Ἐν ἐκκλησίᾳ ἔξομολογήσῃ τὰ παραπτώματά σου καὶ οὐ προσελεύσῃ ἐπὶ προσευχήν σου ἐν συνειδήσει πονηρά. Αὕτη ἔστιν ἡ ὁδὸς τῆς ζωῆς.

V. Η δὲ τοῦ θανάτου ὁδὸς ἔστιν αὕτη πρώτον (πάντων) πονηρά ἔστιν καὶ κατάρας μεστή·

φόνοι, μοιχεῖαι, ἐπιθυμίαι, πορνεῖαι, κλοπαί^d, εἰδωλολατρίαι^d, μαχεῖαι, φαρμακίαι^e, ἀρπαγαί, φενδονιαρτυρίαι, ὑποκρίσεις,

διπλοκαρδία, δόλος, ὑπερηφανία, κκκία, αὐθάδεια, πλεονεξία, αἰσχρολογία^f, ξηλοτυπία, θρασύτης, ὕψος, ἀλαζονεία.

11. Vos autem servi subicimini dominis vestris tanquam imagini Dei in verecundia et timore.

12. Oderis omnem hypocrisin et quodecumque displicet Domino.

13. Ne derelinquas mandata Domini, custodies vero, quae acceptisti, neque addens neque demens.

14. In ecclesia confiteberis peccata tua, neque accedes ad orationem tuam in conscientia mala. Haec est via vitae.

V. Mortis vero via haec est: primum omnium mala est ac maledictionis plena: caedes, adulteria, concupiscentiae, fornicationes, furta, idolatriae, magiae, beneficia, rapinae, falsa testimoniam, simulationes, cor duplex, dolus, superbia malitia, arrogantia, avaritia, turpiloquium, invidia, insolentia, fastus, ostentatio.

11. Wy zaś słudzy podlegajcie panom waszym, jako obrazowi Bożemu, w sromie i bojaźni.

12. Będziesz nienawidził wszelką obłudę i (nie będziesz czynił) tego wszystkiego, co się Panu nie podoba.

13. Nie będziesz porzucał przykazań Pańskich, będziesz zaś strzegł to, coś otrzymał, ani dodając, ani ujmując.

14. W kościele będziesz się spowiadał z grzechów swoich i do modlitwy nie będziesz przystępował ze złem sumieniem. Ta jest droga żywota.

V. Droga zaś śmierci jest ta: przedewszystkiem jest ona zła i pełna przekleństwa: mężobójstwa, cudzołóstwa, pożądliwości, porubstwa, kradzieże, bałwochwałstwa, czary, trucizny, grabieże, fałszywe świadectwa, obludy, dwoistość serca, chytrłość, duma, złośliwość, zarozumiałość, checiowość, bezwstydną mową, zazdrość, zuchwałość, pycha, junactwo.

^aοἱ δοῦλοι Bryennios, Harnack, Funk et alii, Cod. δούλοι. ^bἥμῶν Cod. ^cAddita sec. Lat. ^dεἰδωλολατρεῖαι Bryenn. ^eφαρμακεῖαι Bryenn.

¹ Eph. 6, 5 s. ² Mt. 15, 19. Mc 7, 21, 22. Rom. 1, 29. 30. ³ Col 3, 8.

2. Διώκται ἀγαθῶν¹, μισοῦντες ἀλήθειαν, ἀγαπῶντες φεῦδος, οὐ γινώσκοντες μισθὸν δικαιοσύνης², οὐ κολλώμενοι ἀγαθῷ³ οὐδὲ κρίσει δικαιά,
ἀγρυπνούντες οὐκ εἰς τὸ ἀγαθόν.
ἀλλ' εἰς τὸ πονηρόν.

3. Ὡν μηκρὰν πραῦτης καὶ ὑπομονῆ, μάταια ἀγαπῶντες, διώκοντες ἀνταπόδομα⁴, οὐκ ἐλεοῦντες πτωχόν, οὐ πονοῦντες ἐπὶ καταπονούμενῳ, οὐ γινώσκοντες τὸν ποιήσαντα αὐτούς⁵, φονεῖς τέκνων. φθορεῖς πλάσματος θεοῦ, ἀποστρεφόμενοι τὸν ἐνδεόμενον, καταπονοῦντες τὸν θλιβόμενον, πλουσίων παράκλητοι, πενήτων ἄνομοι κριταί, παγδαμάρτητοι. Τρυπείητε τέκνα, ἀπὸ τούτων ἀπάγτων.

VI. Ὅρα μή τίς σε^a πλανήσῃ ἀπὸ ταύτης τῆς ὁδοῦ τῆς διδαχῆς, ἐπεὶ παρεκτὸς θεοῦ σε διδάσκει.

2. Εἰ μὲν γάρ δύνασαι βαστάσαι ὅλον τὸν ζυγὸν⁶ τοῦ κυρίου, τέλειος ἔσῃ⁷. εἰ δὲ οὐ δύνασαι, οὐ δύνη, τούτο ποίει.

2. Bonorum persecutores, osores veritatis, amatores mendacii, non cognoscentes mercedem iustitiae, non adhaerentes bono neque iudicio iusto, vigilantes non ad bonum, sed ad malum.

3. A quibus longe abest mansuetudo et patientia, qui diligunt inania, sectantur remunerationem, non miserentur inopis, non laborant de afflito, non cognoscentes creatorem suum, liberorum interemptores, in abortione corruptentes creaturam Dei, aversantes egenum, opprimentes afflictum, divitum advocati, pauperum iniqui iudices, omnibus peccatis iniquinati; liberemini, filii, ab his omnibus.

VI. Vide, ne quis te abducat ab hac via doctrinae, quoniam praeter Deum te docet.

2. Si enim totum iugum Domini portare potes, perfectus eris; si vero non potes, facias id, quod potes.

2. Prześladowcy dobrych, nienawidzący prawdy, milujący fałsz, nie znający myta sprawiedliwości, nie przystawajacy ku dobremu, ani ku prawemu sądowi, czuwający nie ku dobremu, lecz ku złemu.

3. Od których daleko jest cichość i cierpliwość, którzy milują czcze mary i idą za nagrodą, którzy nie mają litości dla biednego, nie spółczują uciśnionemu, nie poznawają tego, który ich uczynił. Zabijający dzieci, gwałcający stworzenie Boże, unikający ubogiego, uciskający uciśnionego, bogatych obrońcy, ubogich nieprawi sędziowie, wszelkimi grzechami obciążeni. Nuże, dzieciaki, — otrząsnijcie się z tego wszystkiego.

VI. Patrz, aby cię ktoś nie zwiódł z tej drogi nauki, gdyż poza Bogiem^b cię uczy.

2. Jeżeli bowiem możesz dźwigać całe jarzmo Pańskie, będziesz doskonały; jeżeli zaś nie możesz, czyn to, co możesz.

^aτις σε Bryenn., Harnack, Funk. ^bPoza drogą Bożą.

¹ Tim. 1, 13. ²Cf. Sap. 15, 11. 2 Petr. 2, 15. ³Rom. 12, 9. ⁴Is. 1, 23.

⁵Cf. Sap. 15, 11. ⁶Cf. Mt. 11, 29. 30. Act. 15, 10. ⁷Cf. Mt. 19, 21.

3. Περὶ δὲ τῆς βρώτεως, ὃ δύνασαι βάστασον· ἀπὸ δὲ τοῦ εἰδωλουθύτου λίαν πρόσεχε· λατρεία γάρ ἐστι θεῶν νεκρῶν¹.

VII. Περὶ δὲ τοῦ βαπτίσματος οὗτῳ βαπτίσατε· ταῦτα πάντα προειπόντες βαπτίσατε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ σίου καὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος² ἐν ὕδατι ζῶντι.

2. Εάν δὲ μὴ ἔχης ὕδωρ ζῶν, εἰς ἄλλο ὕδωρ βάπτισον· εἰ δὲ οὐ δύνασαι ἐν ψυχρῷ, ἐν θερμῷ.

3. Εάν δὲ ἀμφότερα μὴ ἔχῃς, ἔκχειν εἰς τὴν κεφαλήν τριὶς ὕδωρ εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ σίου καὶ ἀγίου πνεύματος.

4. Πρὸ δὲ τοῦ βαπτίσματος προνηστευσάτω ὁ βαπτίζων καὶ ὁ βαπτιζόμενος καὶ εἴ τινες ἄλλοι δύνανται· κελεύεις^a δὲ νηστεύσαι τὸν βαπτιζόμενον πρὸ μιᾶς ἢ δύο^b.

VIII. Λί δὲ νηστεῖαι ὑμῶν μὴ ἔστωσαν μετὰ τῶν ὑποκριτῶν³. νηστεύουσι γάρ δευτέρᾳ ταβέρνατων καὶ

3. Quod ad cibum attinet, quod potes porta; immolata autem simulacrorum valde declina; servitus enim sunt deorum mortuorum.

VII. De baptismo autem, sic baptizate; haec omnia postquam antea dixistis, baptizate *in nomine patris et filii et spiritus sancti in aqua viva*.

2. Sin autem non habes aquam vivam, in alia aqua baptiza; si non potes in frigida, in calida.

3. Sin autem neutram habes, effunde in caput ter aquam *in nomine patris et filii et spiritus sancti*.

4. Ante baptismum ieiunato baptizans et baptizandus et si qui alii possunt; baptizandum autem iube ieiunare unum vel duos dies antea.

VIII. *Ieiunia vero vestra nefiant cum hypocritis; ieiunant enim secunda post sabbatum et quinta;*

3. Co się zaś tycze pokarmu, noś, co możesz; od ofiarowanego zaś bałwanom trzymaj się z daleka, gdyż to jest slużenie bóstwom martwym.

VII. Co zaś do chrztu, to tak chrzciście: wszystko wyż rzeczone naprzód powiedziawszy, chrzciście w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego w wodzie żywej^c.

2. Gdybyś zaś nie miał wody żywej, chrzci w innej wodzie; jeżeli nie możesz w chłodnej, to w ciepłej.

3. Jeżeli zaś nie miałbyś obojej, polej trzykrotnie wodę na głowę w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego.

4. Przed chrztem zaś niech poszcza chrzczący i chrzczony i inni, jeżeli mogą; zalecisz chrzczonemu pość jeden albo dwa dni naprzód.

VIII. Posty zaś wasze niech nie będą z obłudnikami: posz-

^aκελεύεις Cod., Bryennios κελεύσεις. ^bforte δυοῖν legendum?

^c T. j. w płynącej.

πέμπτην ὑμεῖς δὲ νηστεύσατε τετράδα καὶ παρασκευήν.

2. Μηδὲ προσεύχεσθε ὡς οἱ ὑποκριταί¹, ἀλλ' ὡς ἐκέλευσεν ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ,² οὗτοι προσεύχεσθε³.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τῷ οὐρανῷ, ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς: τὸν ἀρτὸν ἡμῶν τὸν ἐπισύστιον δὸς ἡμῖν σήμερον καὶ ἄφες ἡμῖν τὴν ὀφειλὴν ἡμῶν. ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὄφειλέταις ἡμῶν, καὶ μὴ εἰσεγέγκες ἡμᾶς εἰς πειρατικόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πουνηροῦ· ὅτι σοῦ ἔστιν ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας⁴.

3. Τρὶς τῆς ἡμέρας οὗτοι προσεύχεσθε.

IX. Περὶ δὲ τῆς εὐχαριστίας, οὗτοι εὐχαριστήσατε

2. Ηρώτον περὶ τοῦ ποτηρίου⁵.

Εὐχαριστούμενοι σοι, πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς ἀγίας ἀμπέλου Δαβὶδ τοῦ

vos autem ieunate quarta et sexta.

2. Neque orate sicut hypocritae, sed sicut praecepit Dominus in Evangelio suo, ita orate. Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra; panem nostrum cotidianum da nobis hodie, et dimitte nobis debitum nostrum, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, et ne nos inducas in temptationem, sed libera nos a malo, quoniam tua est virtus et gloria in saecula.

3. Ter in die sic orate.

IX. Quod ad gratiarum actionem attinet, sic gratias agite.

2. primum de calice: Gratias tibi agimus, pater noster, pro sancta vite David pueri tui, quam

czą bowiem drugiego dnia sabatu i piątego; wy zaś pościcie dnia czwartego i w piątek.

2. Ani się mówcie jako obłudnicy, ale jak przykazał Pan w swej ewangelii, tak się mówcie:

Ojcze nasz, któryś jest w niebiesiech, święć się imię Twoje, przyjdź królestwo Twoje, bądź wola Twoja, jako w niebie tak i na ziemi; chleba naszego powszedniego daj nam dzisiaj i odpuść nam naszą winę, jako i my odpuszczamy naszym winowajcom, i nie wwóź nas w pokuszenie, ale nas zbaw ode zlego; albowiem Twoja jest moc i chwała na wieki.

3. Trzykrotnie w ciągu dnia tak się mówcie.

IX. Co zaś do eucharystii, to tak czyniecie dziękczyznienie:

2. Naprzód nad kielichem:

Dzięki Ci czynimy, Ojcze nasz, za świętą winną macicę

^aαὐτοῦ ^bγεννηθήτω Cod.

¹ Mt. 6, 5. ² Mt. 6, 9—13. ³ In antiquissimis evangeliorum Codd. deest haec doxologia; cf. Tischendorfii editiones Cod. Sin. ⁴ Cf. 1 Cor. 10, 16. 20 sq., ubi etiam calix prius commemoratur; secus 1 Cor. 11, 23 sqq.

παιδός σου¹, ἡς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου²: σοὶ η̄ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

3. Περὶ δὲ τοῦ κλάσματος³.

Ἐνγαριστούμεν σοι, πάτερ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς ζωῆς καὶ γνώσεως, ἡς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τοῦ παιδός σου· σοὶ η̄ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.

4. Ὡςπερ ἦγ τούτο τὸ^a κλάσμα διεσκορπισμένον⁴ ἐπάνω τῶν ὀρέων καὶ συναχθὲν ἐγένετο ἔν, οὗτο συναχθήτω σου η̄ ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν⁵. Οὗτο σου ἔστιν η̄ δόξα καὶ η̄ δύναμις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας.

5. Μηδεὶς δὲ φαγέτω μηδὲ πιέτω ἀπὸ τῆς ἐνγαριστίας ὑμῶν, ἀλλ' οἱ βαπτισθέντες εἰς ὄνομα κυρίου καὶ γάρ περὶ τούτου εἴρηκεν ὁ κύριος· Μή δῶτε τὸ ἄγιον τοῖς κυρίοις⁶.

X. Μετὰ δὲ τὸ ἐμπλησθῆγαι οὗτως εὐχαριστήσατε·

2. Εὐχαριστούμεν σοι, πάτερ ἄγιε⁷, ὑπὲρ τοῦ ἀγίου ὀνόματός σου⁸,

indicasti nobis per Iesum puerum tuum; gloria tibi in saecula.

3. De pane fracto autem: Gratias tibi agimus, pater noster, pro vita et scientia, quam indicasti nobis per Iesum puerum tuum; gloria tibi in saecula.

4. Sicut hic panis fractus dispersus erat supra montes et collectus factus est unus, ita colligatur ecclesia tua a finibus terrae in regnum tuum; quoniam tua est gloria et virtus per Iesum Christum in saecula.

5. Nemo autem edat neque bibat a vestra gratiarum actione, nisi qui baptizati sunt in nomine Iesu; de hoc etenim dixit Dominus: *Ne date sanctum canibus*

X. Postquam autem impleti es-
tis, sic gratias agite:

2. Gratias tibi agimus, pater
sancte, pro sancto nomine tuo,

Dawida, syna Twego, któraś nam objawił przez Jezusa, syna Twego; Tobie chwała na wieki.

3. Zaś nad chlebem łamany:

Dzięki Ci czynimy, Ojciec nasz, za życie i poznanie, któreś nam objawił przez Jezusa, Syna Twego; Tobie chwała na wieki.

4. Jako zaś ten chleb łamany rozsiany był po górzach i, zebrany, stał się jeden, tak niech się zbiera Twój Kościół z krańców ziemi do Twego królestwa; albowiem Twoja jest chwała i moc przez Jezusa Chrystusa na wieki.

5. Niech zaś nikt nie pożywa i nie pije z eucharystyi wazszej jeno ochrzczeni w imię Pana; o tem to bowiem rzekł Pan: nie dawajcie psom świętego.

X. Zaś po nasyceniu się tak czyńcie dzięki.

2. Dzięki Ci czynimy, Ojciec święty, za święte imię Twoje,

^aτοῦτο τὸ Gebhardt, Cod. τοῦτο.

¹ Cf. Lc. 1, 69. ² Act 3, 13. 26: 4, 27. 30. ³ Cf. Mt. 14, 20; 26, 26. Mc. 14, 22. Act. 2, 42. 1 Cor. 10, 16; 11, 24. ⁴ Cf. Io. 11, 52. ⁵ Cf. Mt. 6, 10; 26, 29. ⁶ Mt. 7, 6. ⁷ Cf. Io. 17, 11. ⁸ Io. 17, 26.

οὐ κατεσκήνωσας¹ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν^a, καὶ ὑπὲρ τῆς γνώσεως² καὶ πίστεως καὶ ἀνθανασίας. οἵς ἐγνώρισας ἡμῖν διὰ Ἰησοῦ τὸν παιδός σου· σοὶ η̄ δόξα εἰς τοὺς αἰώνας.

3. Σύ, δέσποτα παντόκρατορ, ἔκτισας τὸ πάντα ἔνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, τροφήν τε καὶ ποτὸν ἔδωκας τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἀπόλαυσιν, ἵνα σὺ εὐχαριστήσωτιν, ἡμῖν δὲ ἐχαρίσω πνευματικὴν τροφὴν καὶ ποτὸν καὶ ζωὴν αἰώνιον διὰ τοῦ παιδός σου.

4. Πρὸ πάντων εὐχαριστοῦμέν σοι, ὅτι δύνατος εἶ σοὶ^b η̄ δόξα εἰς τοὺς αἰώνας.

5. Μνήσθητι, κύριε, τῆς ἐκκλησίας σοῦ τοῦ ῥύτας θυτοῦ³ αὐτὴν ἀπὸ παντὸς πονηροῦ καὶ τελειώσαι αὐτὴν ἐν τῇ ἀγάπῃ σου⁴, καὶ σύναξον αὐτὴν ἀπὸ τῶν τετσάρων ἀνέμων⁵, τὴν ἀγιασθεῖσαν⁶, εἰς τὴν σὴν βασιλείαν, ἵνα ἡτοίμασας αὐτῇ ὅτι σοὶ ἐστιν η̄ δύναμις καὶ η̄ δόξα εἰς τοὺς αἰώνας.

quod fecisti ut habitet in cordibus nostris, et pro scientia et fide et immortalitate, quam indicasti nobis per Iesum puerum tuum; gloria tibi in saecula.

3. Tu, Domine omnipotens, *creasti omnia* propter nomen tuum, et cibum potumque dedisti hominibus ad fruendum, ut tibi gratias agant, nobis autem largitus es spiritualem cibum et potum et vitam aeternam per puerum tuum.

4. Ante omnia gratias tibi agimus, quod potens es; gloria tibi in saecula.

5. Recordare, Domine, ecclesiae tuae, ut eam liberes ab omni malo eamque perficias in caritate tua, *et collige eam a quattuor ventis* sanctificatam in regnum tuum, quod ei parasti, quoniam tua est virtus et gloria in saecula.

któremuś dał mieszkanie w sercach naszych, i za poznanie, i wiarę i nieśmiertelność, któryś nam objawił przez Jezusa Syna Swego; Tobie chwała na wieki.

3. Ty, Panie wszechmogący, stworzyłeś wszystko dla imienia Swego, pokarm i napój dałeś ludziom na pożytek, aby Ci dzięki składali; nam zaś darowałeś duchowy pokarm, i napój, i żywot wieczny przez Syna Swego.

4. Przedewszystkiem dzięki Ci czynimy, gdyż jesteś możliwy; Tobie chwała na wieki.

5. Pominij, Panie, na Kościół Twój, abyś go wybawił od wszego zlego i abyś go utwierdził w swej miłości, i zgromadź go ze czterech wiatrów, uświęconego, do swego królestwa, któreś mu zgotował: albowiem Twoja jest moc i chwała na wieki.

^aἡμῶν Bryennios, *Cod. ὑπῶν*. ^b*Cod. σοὶ pro σὸν*; Harnack *vero auctorem σού σοὶ scripsisse censem*.

¹ Cf. Ps. 22, 2 et 3 Reg. 9, 3. ² Cf Io 6, 27 35; 6, 47. 48. 50 (*ἀνθανασία*).
³ Cf. Mt. 6, 13. ⁴ Io. 17, 23. ⁵ Cf. Mt. 24, 31. ⁶ Eph. 5, 26.

6. Ἐλθέτω γάρις καὶ παρελθέτω ὁ κόσμος οὗτος· Ὡσαννὰ τῷ θεῷ Δαβίδι! Εἴ τις ἄγιός ἐστιν, ἐρχέσθω· εἴ τις σὺν ἔστι, μετανοείτω². Μαρὰν³ ἀδά·^c ἀμήν.

7. Τοῖς δὲ προφήταις ἐπιτρέπετε εὐχαριστεῖν, ἵστα θέλουσιν.

XI. Ὅς ἂν οὖν ἐλθῶν διδάξῃ ὑμᾶς ταῦτα πάντα τὰ προειρημένα, δέξασθε αὐτόν·

2. ἐὰν δὲ αὐτὸς ὁ διδάσκων στραφεὶς διδάσκῃ ἄλλην διδαχὴν εἰς τὸ καταλῦσαι, μὴ αὐτῷ ἀκούσητε⁴, εἰς δὲ τὸ προσθεῖναι δικαιοσύνην καὶ γνῶσιν κυρίου, δέξασθε αὐτὸν ὡς κύριον.

3. Περὶ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν κατὰ τὸ δύγμα τοῦ εὐαγγελίου^b, φῆται πιεῖσθαι.

4. Πάς δὲ ἀπόστολος ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς δεχθήτω ὡς κύριος·

5. οὐ μενεῖ δὲ εἰ μὴ ἡμέραν μίαν· ἐὰν δὲ ἦ γρεία, καὶ τὴν ἄλλην

6. Adveniat gratia et praeteat mundus hic. *Hosanna filio David.* Si quis sanctus est, accedat; si quis non est, paenitentiam agat. *Maranatha.* Amen.

7. Prophetis vero permittite gratias agere, quantas volunt.

XI. Qui igitur ad vos veniens docuerit vos haec omnia praedita, eum suscipite.

2. Sin autem doctor ipse perversus doceat aliam doctrinam, ita ut dissolvat, ne cum audite; si vero docet, ita ut addat iustitiam et scientiam Domini, suscipite eum sicut Dominum.

3. Quod autem apostolos attinet et prophetas, secundum decretum Evangelii sic facite.

4. Omnis apostolus veniens ad vos suscipiatur sicut Dominus.

5. Non autem manebit nisi unum diem, si opus est et alterum;

6. Niech przyjdzie łaska i niech przeminie świat ten; hosanna Bogu Dawidowemu. Gdy kto jest święty, niech przystąpi: jeżeli kto nie jest, niech czyni pokutę. Maran atha^e. Amen.

7. Prorokom zaś pozwólcie czynić dzięczynienie, co zechcą.

XI. Ktoby zaś, przyszedłszy, uczył was tego wszystkiego, co było wyżej powiedziane, przyjmijcie go.

2. Jeżeli by zaś taki nauczyciel przewrotny nauczał innej nauki, na rozwiazanie, nie słuchajcie go, jeżeli zaś na dodanie sprawiedliwości i poznania pąskiego, przyjmijcie go jako Pana.

3. Co zaś do apostołów i proroków wedle zakonu ewangelii, tak macie czynić.

4. Wszelki apostoł, przybywający do was, niech będzie przyjęty jako Pan.

5. Niech jednak nie pozostaje, tylko dzień jeden; jeżeli zaś

^aώς ἀννὰ Cod. ^bθεῷ Cod., νίφ Bryennios. ^cμαραναθά Cod. ^dεὶ μὴ omisit Cod., addidit Harnack cum plurimis. ^ePan idzie!

¹ Mt. 21, 9. 15. ² Cf. Act. 2, 38. ³ Cor. 16, 22. ⁴ Cf. 2 Io. 10. ⁵ Hoc praeceptum legitur Mt. 10, 5. 12. 40—42.

τρεῖς δὲ ἐὰν μείη, φευδοπροφήτης ἐστίν¹.

6. Ἐξερχόμενος δὲ ὁ ἀπόστολος μηδὲν λαμβανέτω εἰ μὴ ὅρτον² ἔως οὐκ αὐλισθῇ· ἐὰν δὲ ἀργύριον αἴτη, φευδοπροφήτης ἐστί.

7. Καὶ πάντα προφήτην λαλοῦντα ἐν πνεύματι³ οὐ πειράσετε⁴ οὐδὲ διαιρινεῖτε· πᾶσα γὰρ ἀμαρτία ἀφεθήσεται, αὕτη δὲ η ἀμαρτία οὐκ ἀφεθήσεται⁴.

8. Οὐ πᾶς δὲ ὁ λαλῶν ἐν πνεύματι προφήτης ἐστίν, ἀλλ᾽ ἐὰν ἔχῃ τοὺς τρόπους κυρίου· ἀπὸ οὐν τῶν τρόπων γνωσθήσεται ὁ φευδοπροφήτης καὶ ὁ προφήτης.

9. Καὶ πᾶς προφήτης ὄριζων τράπεζαν ἐν πνεύματι· οὐ φάγεται ἀπὸ αὐτῆς, εἰ δὲ μήτε, φευδοπροφήτης ἐστί.

10. Πᾶς δὲ πρόφητης διδάσκων τὴν ἀλήθειαν, εἰ ἡ διδάσκει οὐ ποιεῖ, φευδοπροφήτης ἐστί.

tres autem si maneat, pseudopropheta est.

6. Abiens vero apostolus nihil accipiat nisi panem, donec devertat; si argentum poscit, pseudopropheta est.

7. Et omne prophetam loquenter in spiritu ne tentate neque discernite; omne enim peccatum remittetur, hoc autem peccatum non remittetur.

8. Non omnis, qui loquitur in spiritu, propheta est, sed si habet mores Domini; ex moribus igitur cognoscetur pseudopropheta et propheta.

9. Et nullus propheta decernens mensam in spiritu edet ab ea, nisi pseudopropheta est.

10. Omnis autem propheta docens veritatem, si quae docet non facit, pseudopropheta est.

byłaby potrzeba, i drugi: jeżeli zaś pozostaje trzy dni, jest prorok fałszywy.

6. Wychodzący zaś apostoł niech nie bierze nic, jeno chleb aż tam, gdzie zanocuje: jeżeli zaś żąda pieniędzy, jest prorok fałszywy.

7. I każdego proroka, głoszącego w Duchu, nie doświadczajcie ani probójcie: wszelki bowiem grzech będzie odpuszczony, ten zaś grzech nie będzie odpuszczony.

8. Zaś nie każdy głoszący w duchu jest prorokiem, ale jeżeli ma obyczaje Pana: z obyczajów więc będzie poznany prorok fałszywy i prorok.

9. I każdy prorok, zarządzający posiłek w Duchu, nie będzie z niego pożywał: inaczej jest fałszywym prorokiem.

10. Wszelki zaś prorok, nauczający prawdy, jeżeli nie czyni tego, czego naucza, jest prorok fałszywy.

^aπειράσεται Cod. ^bὄριζων Bryennios, Cod. ὁ ῥίζων.

¹ Nominantur Mt. 7, 15 et alibi. ² Cf. Mt. 10, 9 sq. ³ Cf. Act. 10, 10
ἐκστασις. ⁴ Mt. 12, 31.

11. Πᾶς δὲ προφήτης δεδοκιμάσμένος ἀληθινός, ποιῶν εἰς^a μαστήριον κοσμικὸν¹ ἐκκλησίας, μὴ διδάσκων δὲ ποιεῖν ὅσα αὐτὸς ποιεῖ, οὐ κριθήσεται ἐφ^b ὑμῶν μετὰ θεοῦ γὰρ ἔχει τὴν κρίσιν ὡσαύτως γὰρ ἐποίησαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι προφῆται.

12. "Ος δ' ἂν εἴπῃ ἐν πυγέματι· Δός μοι ἀργύρια ἢ ἔτερά τινα, οὐκ ἀκούγεται αὐτοῖς· ἐὰν δὲ περὶ ἀλλων ὑστερούντων εἴπῃ δοῦναι, μηδεὶς αὐτὸν κρινέτω.

XII. Πᾶς δὲ ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄντει μαρτυρίῳ² δεχθήτω, ἐπειτα δὲ δοκιμάσαντες αὐτὸν γνώτεσθε, σύνεσιν γὰρ ἔξετε^c, δεξιὰν καὶ ἀριστεράν.

11. Omnis vero propheta probatus verus, qui facit congregations in mysterium mundanum, nec vero docet omnia facienda esse, quae ipse facit, non iudicabitur apud vos; cum Deo enim habet iudicium; eodem enim modo egerant et veteres prophetae.

12. Qui autem dixerit in spiritu: Da mihi argentum et alia quaedam, ne eum audiatis; si vero dixerit, ut pro aliis indigentibus detur, nemo eum iudicet.

XII. Omnis, qui *venit in nomine Domini*, suscipiatur; postea autem probantes eum cognoscetis, intellectum enim habebitis diuidicantem dexteram et sinistram.

11. Wszelki prorok, uznany za prawowitego, czyniący mistycznem doczesne Kościoła^d, ale nie nauczający czynić tego, co sam czyni, niech nie będzie od was sądzony; z Bogiem bowiem ma sąd. Tak samo przecież czynili starożytni prorocy.

12. Ktoby zaś rzekł w duchu: daj mi pieniędzy lub co innego, nie słuchajcie go; gdyby zaś mówił o daniu dla innych potrzebujących, niech go nikt nie sądzi.

XII. Wszelki zaś idący w imię Pańskie niech będzie przyjęty, później, doświadczając, macie go poznać: albowiem powinniście mieć rozeznanie prawego od nieprawego.

^aτὸ post εἰς inserendum censet Harnack, sed etiam τῆς desideratur ante ἐκκλησίας, si hic de matrimonio agitur. ^b ὡφ? ^cἔξετε Bryennios, Cod. ἔξεται. ^d Trudnie to miejsce ma rozliczne tłumaczenia u różnych krytyków tekstu Διδαχή. Rozumiejąc je inaczej od innych, oddajemy tu nasze własne pojmowanie tej myśli. Czy czasami nie należałyby czytać ως zamiast εἰς? (Porównaj XI, 2: ως κώριον). Zresztą, pozostawiając nawet εἰς, czy nie możnaby dać temu zdaniu szyku takiego: ποιῶν κοσμικὸν ἐκκλησίας εἰς μαστήριον.

Pozwalamy sobie przypuszczać, że takie pojmowanie jest bardziej zbliżone do prawdy, aniżeli nawet takiego Funka tłumaczenia: „qui facit congregations in mysterium mundanum“ lub takiego Harnack'a oddanie tej myśli: „der in Hinblick auf das irdische Geheimniss der Kirche handelt“.

Za bliższe zaś prawdy uważamy to wszystko, co jest prostsze, zrozumialsze i mniej złożone lub zagmatwane.

2. Εἰ μὲν παρόδιός ἐστιν ὁ ἐργάζομενος, βοηθεῖτε αὐτῷ ὅσον δύνασθε· οὐ μενεῖ δὲ πρὸς ὑμᾶς εἰ μὴ δύο ητρεῖς ἡμέρας, ἐὰν ἦται ἀνάγκη.

3. Εἰ δὲ θέλει πρὸς ὑμᾶς καθῆσθαι^a, τεχνίτης ὁν, ἐργαζέσθω καὶ φαγέτω.

4. Εἰ δὲ οὐκ ἔχει τέχνην, κατὰ τὴν σύνεσιν ὑμῶν προνοήσατε, πώς μη ἀργὸς μεθ' ὑμῶν ξήσεται χριστιανός.

5. Εἰ δ' οὐ θέλει οὗτος ποιεῖν, χριστέμπορός ἐστι· προσέχετε ἀπὸ τῶν τοιούτων.

XIII. Πᾶς δὲ προφήτης ἀληθινός, θέλων καθῆσθαι^a πρὸς ὑμᾶς, ἀξιός ἐστι τῆς τροφῆς αὐτοῦ.

2. Ωσαύτως διδάσκαλος ἀληθινός ἐστιν ἀξιος καὶ αὐτὸς ὡςπερ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ¹.

3. Πᾶσαν οὖν ἀπαρχὴν^b γεννημάτων^c ληγοῦ καὶ ἄλωνος, βιῶν τε καὶ προβάτων λαβὼν δώσεις^a τοῖς

2. Si quidem veniens transiens est, adiuuate eum quantum potestis; non manebit autem apud vos nisi duos vel tres dies, si necessarium est.

3. Si vero apud vos considere vult et artifex est, laborato et edito.

4. Sin non exerceat artem, pro prudentia vestra curate, ne piger vobisecum vivat Christianus.

5. Si non vult ita facere, a Christo lucrum quaerit; attendite a talibus.

XIII. Omnis verus propheta, volens considerare apud vos, dignus est cibo suo.

2. Similiter doctor verus et ipse dignus est sicut operarius cibo suo.

3. Omnes ergo primitias provenientes e torculari, area et bobus atque ovibus sumes, ac dabis pri-

2. Jeżeli zaś przychodzący jest przechodniem, pomagajcie mu, ile możecie; niech się jednak nie zatrzymuje u was jeno dwa lub trzy dni, gdyby była potrzeba.

3. Jeżeli zaś pragnie u was osiąść, będąc rzemieślnikiem, niech pracuje i niech pożywa.

4. Jeżeli zaś nie posiada rzemiosła, wedle rozeznania waszego pomyślcie, jakby (zarządzić), ażeby leniwy chrześcijanin z wami nie przebywał.

5. Jeżeli zaś nie chce tak uczynić, jest wyzyskiwaczem Chrystusa; strońcie od takich.

XIII. Każdy zaś prorok prawowity, pragnący osiąść u was, godzien jest pożywienia swego.

2. Tak samo nauczyciel prawowity, godzien jest także jako robotnik pożywienia swego.

3. Przeto wziawszy wszelką pierwocinę płodów prasy

^aHarris rectius καθῆσθαι, Bryennios καθῆσαι. ^bτὴν ἀπαρχὴν Cod. post δώσεις repetit, Bryennios om. ^cγενημάτων Cod.

προφήταις· αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἀρχιερεῖς ὑμῶν.

4. ἐὰν δὲ μὴ ἔχητε προφήτην, δότε τοῖς πτωχοῖς.

5. Ἐὰν σιτίαν ποιῆσ, τὴν ἀπαρχὴν λαβὼν δὸς κατὰ τὴν ἐντολήν.

6. Ὡσαύτως κεράμιον οὖν οὐκ ἐλαίου ἀνοίξας τὴν ἀπαρχὴν λαβὼν δὸς τοῖς προφήταις·

7. ἀργυρίου δὲ καὶ ἴματισμοῦ καὶ παντὸς κτήματος λαβὼν τὴν ἀπαρχὴν, ὡς ὅν σοι δόξῃ, δὸς κατὰ τὴν ἐντολήν¹.

XIV. Κατὰ κυριακὴν δὲ κυρίου² συναχθέντες κλάσατε ἄρτου³ καὶ εὐχαριστήσατε προεξομολογησάμενοι⁴ τὰ παραπτώματα ὑμῶν⁴, ὥπως καθαρὰ ἡ θυσία ὑμῶν ἡ⁵.

2. Πᾶς δὲ ἔχων τὴν ἀμφιβολίαν

mitias prophetis; ipsi enim sunt summi sacerdotes vestri.

4. Sin autem non habetis prophetam, date pauperibus.

5. Si panem facis, sume primitias et da secundum praeceptum.

6. Similiter si urceum vini vel olei aperis, sume primitias et da prophetis.

7. Argenti et vestimenti omnisque possessionis sume primitias, sicut tibi placet, et da secundum praeceptum.

XIV. Die dominica autem convenientes frangite panem et gratias agite, postquam delicta vestra confessi estis, ut sit mundum sacrificium vestrum.

2. Omnis vero, cui est contro-

i klepiska, wołów i owiec dasz prorokom: oni to bowiem są wasi arcykapłani.

4. Jeżelibyście zaś nie mieli proroków, dajcie ubogim.

5. Jeżelibyś czynił pieczywo, wziawszy pierwociny, daj wedle przykazania.

6. Tak samo, jeżeli otwierasz beczułkę wina lub oliwy, wziawszy pierwociny, daj prorokom.

7. Pieniądzy też, i ubrania, i wszelkiej własności wziawszy pierwociny, jak ci się zda, daj wedle przykazania.

XIV. Każdego zaś dnia Pańskiego, zebrawszy się, łamcie chleb i dzięki czyńcie, wyznawszy przewinienia swoje, iżby czysta była ofiara wasza.

2. Wszelki zaś mający nieporozumienie ze swym przyjacielem

^aπροσεξομολογησάμενοι Cod. ^bτὴν Cod., Gebhardt τινὰ.

¹ Cf. Mt. 10, 10. ² Cf. Apoc. 1, 10. 1 Cor. 16, 2. Act. 20, 7. ³ Vide superius cap. 9, n. 3. ⁴ Iac. 5, 16. ⁵ Cf. Malach. 1, 11.

μετὰ τοῦ ἑταίρου αὐτοῦ μὴ συνελθέτω ὑμῖν, ἵνας οὐδὲ διαλλαγῶσιν¹, ἵνα μὴ κοινωθῇ ἡ θυσία ὑμῶν.

3. Αὕτη γάρ ἔστιν ἡ ἁγιθεῖσα ὑπὸ κυρίου· Ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ προσφέρειν μοι θυσίαν καθαράν· ὅτι βασιλεὺς μέγας εἰμί, λέγει κύριος, καὶ τὸ ὄνομά μου θαυμαστὸν ἐν τοῖς ἔθνεσι².

XV. Χειροτονήσατε³ οὖν ἔκυτοῖς ἐπισκόπους καὶ διακόνους⁴ ἀξίους τοῦ κυρίου, ἄγδρας πραεῖς καὶ ἀφιλαργύρους καὶ ἀληθεῖς καὶ δεδοκιμασμένους· ὑμῖν γάρ λειτουργοῦσι⁵ καὶ αὐτοὶ τὴν λειτουργίαν τῶν προφητῶν καὶ διδασκάλων.

2. Μὴ οὖν ὑπερίδητε αὐτούς· αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ τετιμημένοι⁶ ὑμῶν μετὰ τῶν προφητῶν καὶ διδασκάλων.

3. Ἐλέγχετε δὲ ἀλλήλους μὴ ἐν ὥργῃ, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ, ὡς ἔχετε ἐν

versia cum amico suo, ne conveniat vobiscum, donec reconciliati sunt, ne inquietur sacrificium vestrum.

3. Hoc enim est dictum a Domino: *In omni loco et tempore offeratur mihi sacrificium mundum, quoniam rex magnus sum, dicit Dominus, et nomen meum mirabile in gentibus.*

XV. Constituite igitur vobis episcopos et diaconos dignos Domino, viros mansuetos et argenti non cupidos et veraces et probatos; vobis enim ministrant et ipsi ministerium prophetarum et doctorum.

2. Ne igitur contemnatis eos; ipsi enim sunt honorati inter vos una cum prophetis et doctoribus.

3. Arguite autem vos invicem, non in ira, sed in aequanimitate,

niech się nie zbiera z wami, dopóki się nie pojednają, aby się nie zmazała ofiara wasza.

3. Takie jest bowiem orzeczenie Pana: na wszelkiem miejscu i we wszelkim czasie przynosić mi obiate czystą: gdyż jestem król wielki, mówi Pan, i imię moje dziwne między narody.

XV. Postanawiajcie więc sobie biskupów i dyakonów godnych Pana, mężów cichych, i niechciwych, i szczerych, i wypróbowanych: i oni wam bowiem sprawują służbę proroków i nauzcycieli.

2. Nie pogardzajcie nimii: i oni bowiem są szanowni między wami narowni z prorokami i nauczycielami.

3. Upominajcie zaś jedni drugich nie w gniewie, lecz w poiku, jak to macie w ewangeliu: i z wszelkim, któryby zawinił

¹ Cf. Mt. 5, 23 sqq. ² Malach. 1, 11 sqq. ³ Cf. Act. 14, 22. 2 Cor. 8, 19.

⁴ Phil. 1, 1. 1 Tim. 3, 2. 8. Act. 6, 3 sqq. 20, 28. ⁵ Cf. Le 1, 23. Rom 15, 16. 2 Cor. 9, 12. ⁶ Cf. 1 Tim. 5, 17.

τῷ εὐαγγελίῳ¹ καὶ παντὶ ἀστοχοῦντι κατὰ τὸν ἑτέρου² μηδεὶς λαλεῖτω μηδὲ παρ' ὑμῶν ἀκούετω³, ἔως οὗ μετανόήσῃ.

4. Τὰς δὲ εὐχὰς ὑμῶν⁴ καὶ τὰς ἐλεημοσύνας καὶ πάσας τὰς πράξεις οὗτως ποιήσατε ὡς ἔχετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ² τοῦ κυρίου ἡμῶν.

XVI. Γρηγορεῖτε ὑπὲρ τῆς ζωῆς ὑμῶν οἱ λόγιοι ὑμῶν μὴ σβεσθῆτωσαν. καὶ αἱ ὄσφυες ὑμῶν μὴ ἐκλυέσθωσαν, ἀλλὰ γίνεσθε ἔτοιμοι οὐ γὰρ οἰδατε τὴν ὥραν, ἐν τῇ ὁ κύριος ἡμῶν ἔρχεται³.

2. Πυκνῶς δὲ συναχθήσετε ζητοῦντες τὰ ἀνήκοντα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν οὐ γὰρ ὡφελήσει ὑμᾶς οἱ πάς χρόνος τῆς πίτεως ὑμῶν, ἐὰν μὴ ἐν τῷ ἐσχάτῳ καιρῷ τελειωθῆτε⁴.

3. Ἐν γὰρ ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις πληθυνθήσονται οἱ φευδοπροφῆται

sicut habetis in Evangelio; et si quis adversus alium deliquerit, nemo loquatur cum eo, neque apud vos audiatur, donec paenitentiam egerit.

4. Orationes vestras et eleemosynas omnesque actiones ita facite, sicut habetis in Evangelio Domini nostri.

XVI. Vigilate pro vita vestra; lucernae vestrae ne deleantur, neque lumbi vestri solvantur, sed parati estote; ignoratis enim horam, in qua Dominus noster veniet.

2. Crebro autem convenietis, quaerentes, quae spectant ad animas vestras; nihil enim proderit vobis omne tempus fidei vestrae, nisi in tempore novissimo perfecti fueritis.

3. Namque in diebus novissimis multiplicabuntur falsi prophetae

przeciw drugiemu, niech nikt nie rozmawia, i niech od was słowa nie słyszy, dopóki nie będzie pokutował.

4. Modlitwy zaś swoje, i jałmużny, i wszelkie uczynki tak czynie, jak to macie w ewangelii Pana naszego.

XVI. Czuwajcie nad swym żywotem: lampy wasze niech nie gasną, ani lędzwia wasze niech nie będą rozpasane, lecz bądźcie gotowi: albowiem nie wiecie godziny, w której przyjdzie Pan nasz.

2. Często się też zbierajcie, dowiadując się, co jest potrzebne duszom waszym: nie pomoże wam bowiem cały czas wiary waszej, jeżeli w chwili ostatecznej nie będziecie doskonali.

3. Albowiem w one dni ostateczne namnożą się fałszywi

¹ εἴταιροι Harnack. ² ἀκούεσθω Funk. ³ ἡμῶν Cod.

¹ Cf. Mt. 5, 22—26; 18, 15—36. ² Forte apud Mt. 6. ³ Mt. 24, 42. 44. Lc. 12, 35. ⁴ Barnab. 4, 9.

καὶ οἱ φθορεῖς, καὶ στραφήσονται τὰ πρόβατα εἰς λύκους, καὶ ἡ ἀγάπη στραφήσεται εἰς μίσος¹.

4. αὐξανούστης γὰρ τῆς ἀνομίας μισήσουσιν ἀλλήλους καὶ διώξουσι καὶ παραδώσουσι, καὶ τότε φανήσεται ὁ κοσμοπλανῆς² ὡς οὐδὲν θεός καὶ ποιήσει σημεῖα καὶ τέρατα, καὶ ἡ γῆ παραδοθήσεται εἰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ ποιήσει ἀθέμιτα, ἢ οὐδέποτε γέγονεν ἐξ αἰῶνος.

5. Τότε ἥξει ἡ κτίσις^b τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν πύρωσιν τῆς δοκιμασίας, καὶ σκανδαλισθήσονται πολλοὶ καὶ ἀπολούνται· οἱ δὲ ὑπομείναντες ἐν τῇ πίστει αὐτῶν σωθήσονται ὑπὸ^c αὐτοῦ τοῦ καταθέματος.

6. Καὶ τότε φανήσεται τὰ σημεῖα³ τῆς ἀληθείας· πρῶτον σημεῖον

et corruptores, et convertentur oves in lupos, et caritas convertetur in odium.

4. Cum enim aucta fuerit iniqüitas, odio se invicem habebunt et consequentur et prodent; ac tum apparebit orbis deceptor tanquam filius Dei et faciet *signa et prodigia*, et terra tradetur in manus eius, et faciet iniqua, quae nunquam facta sunt a saeculis.

5. Tum veniet creatura hominum in ignem probationis, et scandalizabuntur multi atque peribunt; qui vero perseveraverint in fide sua, salvabuntur ex maledicto ipso.

6. *Tuncque apparebunt signa veritatis; primum signum caeli aperti,*

prorocy i psotliwi i przemienia się owce w wilki i miłość zamieni się w nienawiść.

4. Gdy tedy wzbierze nieprawość, jedni drugich będą nienawidzili i będą się prześladowali i zdradzali, i wówczas zjawi się uwodziciel świata jako Syn Boży i będzie czynił znaki i cuda, i ziemia będzie oddana w ręce jego, i będzie czynił bezprawia, jakich nigdy od wieków nie popełniono.

5. Wówczas pojedzie stworzenie ludzkie na ogień próby, i mniodzy się zgorszą i zginą; którzy zaś wytrwali w wierze swej, będą wybawieni od samego potępienia.

6. I wówczas zjawią się znaki prawdy: pierwszy znak roz-

^aκοσμόπλανος Bryennios. ^bPro κτίσις Harris *vult legi πίστις*, Hilgenfeld κρίσις. ^cἀπ' Hilgenfeld, Zahn, Funk.

ἐκπετάσεως¹ ἐν οὐρανῷ, εἶτα σημείον
φωνῆς σάλπιγγος² καὶ τὸ τρίτον
ἀνάστασις³ νεκρῶν.

7. οὐ πάντων δέ⁴, ἀλλ' ὡς ἐρρήθη.⁵
"Hξει ὁ κύριος καὶ πάντες οἱ ἄγιοι
μετ' αὐτοῦ⁶.

8. Τότε ὄφεται ὁ κόσμος τὸν
κύριον ἐρχόμενον ἐπάνω τῶν νεφε-
λῶν τοῦ οὐρανοῦ⁶.

deinde signum tubae, et tertium
resurrectio mortuorum.

7. Neque vero omnium, sed
sicut dictum est: Veniet Dominus
et omnes sancti cum eo.

8. Tunc videbit mundus Domi-
num venientem supra nubes caeli.

warcie niebios, potem znak głosu traby i trzeci powstanie
umarłych.

7. Ale też nie wszystkich, lecz jako rzeczone jest: Przyj-
dzie Pan a z nim święci.

8. Wówczas świat ujrzy Pana idącego na obłokach nie-
bieskich.

⁵ἐρρέθη Cod. et omnes edd.

¹ Cf. 1 Thess. 4, 16. ² Mt. 24, 31. ³ Cf. Mt. 22, 30. 1 Cor. 15, 4 sqq.
⁴ Hic ἀνάστασις εἰς ζωήν, non κατάβασις ἔως ἥδον (Mt. 11, 23) pronun-
ciatur. ⁵ Zach. 14, 1—7. ⁶ Mt. 24, 30.

(c. d. n.)

Są na składzie i do nabycia w Red. „Przeglądu Katolickiego”

WARSZAWA, ulica Foksal № 16.

- Ks. Arcybiskup Fr. A. Symon.** HYMNY KOŚCIELNE, cena na pap. wel. kop. 85, satyn. kop. 65, w oprawie kop. 75; 1,10; 1,25.
DAR BOŻY, czyli nauka chrześcijańska do zrozumienia wszystkich podana. Cena kop. 50.
Ks. Biskup H. P. Kossowski. PISMA ŚWIĘTEJ TERESY, 3 tomy, cena rb. 6, w opr. rb. 7,50; dla prenumeratorów „Przeglądu Katolickiego” rb. 4,50, w opr. 6.
Ks. Prałat L. Żarnowiecki. III-STORYA i TECHNIKA HAFTARSTWA KOŚCIELNEGO, rb. 15, w oprawie rb. 19,50, dla prenumeratorów „Przeglądu Katolickiego” rb. 12, w opr. rb. 16,50.
— SYMBOLIZM, a zwłaszcza „BES-TIARIUM” na tkaninach Kościelnych, rb. 1.
Ks. A. Szaniawski. Διδαχὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, czyli Nauka dwunastu Apostołów. W oryginale greckim z przekładami łacińskim i polskim. Str. 32, w ósemce większej. Warszawa 1902. Cena kop. 50.
— LIST APOSTOLSKI Jego Świątobliwości Leona XIII, Papieża. W oryginale włoskim z przekładem polskim, str. 64. Warszawa 1902. Cena kop. 30.
— ENCYKLIK A O DEMOKRACJI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ, kop. 30.
— BULLA JUBILEUSZOWA NA LATO MIŁOŚCIWE 1900, kop. 25.
— BULLA JUBILEUSZOWA JEGO ŚWIĄTOBŁIWOŚCI LEONA XIII PAPIĘŻA, rozcierająca łaski Jubileuszu Powszechnego, odbytego w Rzymie roku Państkiego 1900, kop. 30.
— JUBILEUSZKA czyli Zbiorek Nauk i Modlitw ku wygodzie wiernych na obchód Jubileuszu półrocznego, od Ojca Świętego LEONA XIII na początek wieku XX przez Breve „Czasu Miłościowego” z dnia 25 Grudnia r. 1900 nadanego, ułożony podług wzoru rzymskiego z r. 1900 oraz dawnych Jubileuszów polskich, wydanie trzecie z rysunkami. Warszawa, 1901 str. 80. Cena: kop. 10 na papierze w elinowej ym; kop. 5 na papierze satynowanym.
— OBJAŚNIENIA do rysunków w PISMACH Ś. TERESY (tom I, II i III-go część 1-sza). Warszawa 1901. Str. 36 w 16-ce. (Dodatek do 1-szej części tomu 3-go Pism świętej Teresy).

- Ks. Mnich.** NAUKI, NIEDZIELNE, rb. 1,85.
Ks. Jarosinski, DWIE ZBAWIENNE NAUKI PRZECIW WYCHODZTWO, kop. 10.
ENCYKLIKA LEONA XIII PAPEŽA DO BISKUPÓW POLSKICH, k. 30.
S K O R O W I D Z DO TRZYDZIESIĘTU DWÓCH ROCZNIKÓW „PRZEGŁADU KATOLICKIEGO”, 1863 — 1894, kop. 50.
Ks. Chaignon. ROZMYŚLANIA DLA KAPLANÓW, t. 4, rb. 6.
Ks. Charszewski Ig. ALBUM UROCZYSTOŚCI KATOLICKICH, rb. 1,50, dla prenumeratorów „Przeglądu” rb. 1.
— ODRODZENIE, rb. 1, dla prenumeratorów „Przeglądu Katolickiego” k. 50.
Ks. kard. Manning. NAUKI o NAJŚWIĘTSZEM SERCU JEZUSOWEM, kop. 75.
— GRZECH i JEGO NASTĘPSTWA, ósm nauk postnych, kop. 75.
— O MIŁOŚCI JEZUSA w SAKRAMENCIE POKUTY, kop. 25.
— O UFNOŚCI w BOGU, kop. 25.
O. Van Mehlem T. J. Ś. Ignacego ĆWICZENIA DUCHOWNE DO UŻYTKU REKOŁEKCYI KAPLAŃSKICH, rb. 1.
Ks. Stagraczyński. KAZANIA NA NIEDZIELE i ŚWIĘTA CALEGÓ ROKU, tomów 2. Str. 764+740, rb. 7.
Ks. Wład. Szczęsnia k., M. Ś. T. SŁOWNIK APOLOGETYCZNY WIARY KATOLICKIEJ, t. 3, podług D-ra Jana Jaugeya, rb. 12.
Ks. J. Smoleński. 100 MÓW POGRZEBOWYCH, rb. 1,50.
— XX LISTÓW O WYTRWAŁOŚCI po I-ej KOMUNII ŚWIĘTEJ, przydatne dla osób, poświęcających się chrześcijańskiemu kształceniu młodzieży, kop. 30.
— KAZANIA NA WSZYSTKIE NIEDZIELE i ŚWIĘTA UROCZYSTE W ROKU, zastosowane do potrzeby i ducha czasu, tomów 2, rb. 3.
Ks. Wł. Zaborski. DARWINIZM WOBEC ROZUMU i NAUKI, rb. 1,50.
Ks. Jan Zieliński. KONKORDANCJA CZYLI MIEJSCA Z PISMA ŚWIĘTEGO, rb. 3.
Ks. Zöllner. KAZANIA KATECHETYCZNE, tom. 4, rb. 6.